

A migráció nemzetközi jogi szabályozása

Szerző: MOLNÁR Tamás

Affiliáció: jogi kutató, Európai Unió Alapjogi Ügynökség (Bécs); vendégoktató, BCE NTI

Rovat: Nemzetközi jog

Rovatszerkesztő: SULYOK Gábor

Lezárás dátuma: 2019.06.15

Idézési javaslat: MOLNÁR Tamás: „A migráció nemzetközi jogi szabályozása” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SULYOK Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/a-migracio-nemzetkozi-jogi-szabalyozasa> (2019). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A határokat átszelő népességmozgás, vagyis a nemzetközi migráció egyidős az emberiség történelmével. Az egyre inkább globalizálódó, 2018 végén világszerte mintegy 260 millió főre kiterjedő migráció nemzetközi szabályozásának igényét már jó ideje felismerték az államok. A vándorlás nemzetközi jogi szabályozása ugyanakkor – a gyarapodó államközi jogalkotás ellenére – továbbra is hézagos, széttagolt és inkohérens, továbbá többnyire nem kísérik a szabályok betartása felett örökös ellenőrzési és kikényszerítési mechanizmusok. E szabályozásbeli hiányosságok és aszimmetriák hátterében elsődlegesen az állami szuverenitás bástyája, valamint az egyes államok és régiók merőben eltérő érdekei állnak (például attól függően, hogy kibocsátó vagy célországok-e). A „nemzetközi migrációs jognak” is nevezett szabályösszesség (amely jogterület ma még inkább felemelkedőben van, mintsem a bevett kánon része volna) nagyszámú és többféle formában jelen lévő, eltérő kötelező erejű szabályokból tevődik össze. E jogi kaleidoszkóp magában foglalja az egyetemesség igényével fellépő nemzetközi szerződéseket (például a vándormunkások vagy a menekültek védelme terén), kiegészülve regionális és kétoldalú egyezmények garmadával; további alkotóelemei a joganyag normatív gerincét alkotó, általános szokásjogi előírások, valamint az egyre sokasodó ún. puha jogi eszközök (soft law). Mindezeket az előírásokat a kapcsolódó – elsősorban a külföldiek emberi jogainak védelmére összpontosító és régióspecifikus (lényegében Európában és Amerikában kimunkált) – nemzetközi bírósági esetjog kelti életre. A szócikk e tartalmában gazdag, de normatív architektúra nélküli, egy nagy labirintusra emlékeztető szabályanyagot a külföldiek jogai felől közelítve mutatja be: a velük való bánásmód sztereotípiáit követően a belépés, tartózkodás, majd távozás mozzanatait megragadva; miközben nem feledkezik meg az állami szuverenitásból fakadó alappremisszákról sem. A szabályozás intézményi oldala, azaz a migrációkezelésben szerepet játszó nemzetközi intézmények táblója rávilágít a szereplők számából fakadó koordinációs és kooperációs kihívásokra, kitérve az ENSZ 2018. decemberi globális migrációs egyezsége által felállított új struktúrákra és az újragondolt koordinációs, nyomon követési mechanizmusokra egyaránt.

Tartalomjegyzék

- 1. A nemzetközi migráció volumene**
- 2. A külföldiek és az állam: elméleti megfontolások**
- 3. „Nemzetközi migrációs jog”: gazdag tartalom – normatív architektúra nélkül**
 - 3.1. Nemzetközi szerződéses szabályok
 - 3.2. Szokásjogi normák
 - 3.3. Többszintű és komplex szabályozás – értékelés
 - 3.4. Úton a „nemzetközi migrációs jog” mint elkülönült jogág felé?
- 4. A külföldiekkel szembeni bánásmód alapelvei**
- 5. A külföldiek jogai a nemzetközi jog alapján**
 - 5.1. Belépés

5.2. Tartózkodás

5.3. Távozás

6. Nemzetközi szervezetek és migrációkezelés

6.1. ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR)

6.2. Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM)

6.3. Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO)

6.4. Egyéb intézményesített együttműködési formák

6.5. Az ENSZ globális migrációs egyezsége által felállított új struktúrák

7. JEGYZETEK

1. A nemzetközi migráció volumene

[1] A népességmozgások egyidősek az emberiség történelmével.^[1] A napjainkban tapasztalható, növekvő és globalizálódó migráció rendkívül sokszínű és összetett jelenség. A határokat átszelő, vagyis nemzetközi migrációnak számos kiváltó oka, jellemzője van: magát a migrációt – legyen akár kényszerített vagy önkéntes – több tényező erősíti vagy gátolja. A világszerte jelenleg mintegy 258 millió embert^[2] érintő nemzetközi migrációt a számítást végző Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) egyenesen korunk „megatrendjeként” aposztrofálja.^[3]

[2] A globálissá váló nemzetközi vándorlás összekapcsolódhat gazdasági, családi, éghajlatváltozási stb. okokkal, jelentősen generálhatják konfliktusznának, továbbá ösztönzőleg hathat rá egy adott célállam fejlettségi szintje, a már ott élő migrációs csoportok összetétele vagy egyszerűen a földrajzi közelség stb.^[4] A kényszerszármazottak sajátos csoportját alkotják a menekültek, akiknek a védelmére röviddel az ENSZ megalakulása óta külön nemzetközi szabályozás létezik.^[5] (Az oltalomkereső külföldiekkel és speciális védelmi igényeikkel a ->menekültek szócikk foglalkozik behatóbban.)

2. A külföldiek és az állam: elméleti megfontolások

[3] A migráció jelenségének, amely a dolog természeténél fogva transznacionális folyamat, legalább három főszereplője van, akik eltérő pozícióban vannak, eltérő súllyal és erővel bírnak. Ezek a külföldi (az adott állam állampolgárságával nem rendelkező személy) maga, aki – többek között – az emberi jogok címzettje, továbbá a származási ország, valamint a célszország (bizonyos esetekben kiegészülve a tranzitországokkal), utóbbiak a nemzetközi jog alanyaiként fellépve.^[6] Egy ország elhagyása és a belépés egy másik állam területére két szuverén hatalom főhatalmának a kereszttetszetében zajlik, mely szuverén entitások egyenlőek, függetlenek és egymás felett nem gyakorolhatnak joghatóságot (*par in parem non habet imperium*). Ugyanakkor az egyén (a külföldi), aki ennek a komplex, az államhatárokat átszelő folyamatnak a központi figurája („aktív szereplő”), a leggyengébb pozícióban van a szuverén és erőteljes államokhoz képest, akik a migrációt „passzív szereplőként” inkább elszennvedik (noha természetesen igyekeznek azt szabályozni és menedzselni), vagy – esetenként – akár aktív szereplőként elősegítik.^[7]

[4] E hárompólusú viszonyrendszerből fakadóan az állam területére érkező vagy ott tartózkodó külföldiek kétféle felségjognak (joghatóságnak) vannak alávetve.^[8] Egyrészt a tartózkodási hely szerinti állam területi felségjoga alá kerülnek [ez utóbbi alól a diplomáciai és konzuli képviselőknek, a külföldi államfőknek és más magas rangú közjogi méltóságoknak (például miniszterelnök, külügyminiszter), valamint az ott állomásozó külföldi haderők tagjainak járó immunitás képez kivételt]. Jelesül ezen állam jogszabályainak hatálya kiterjed rájuk, amelyeket kötelesek betartani; a helyi hatóságok ellenőrzést gyakorolnak felettük; a közigazgatás eljár az ügyekben; a bíróságok joghatósággal bírnak jogvitáikban stb. Másrészt pedig a saját országuk személyi felségjoga alá is tartoznak. Ennek értelmében ugyanúgy be kell tartaniuk hazájuk jogszabályait, valamint hűséggel tartoznak (például ha saját államuk ellen kémkednek, azzal odahaza bűncselekményt követnek el), és otthoni hadkötelezettségük sem szűnik meg.

[5] Tekintettel arra, hogy a külföldiekre mind a saját, mind pedig a tartózkodási hely szerinti állam joghatósága kiterjed valamilyen formában, az eltérő területi és személyi felségjogok összeütközésbe (kollízióba) is kerülhetnek, s nem egyszer bizony ez a normatív valóság. Ilyen kollíziók jelentkezhetnek az állam és az egyén közötti relációban, akár a területi, akár a saját állam irányában (belső jogi kérdésként), valamint államközi síkon, az érintett államok közvetlen viszonyában nemzetközi jogi kérdésként egyaránt (például a külföldi személyében vagy vagyonában keletkezett károk miatt a honosság szerinti állam által gyakorolt ún. diplomáciai védelem^[9] esetén).

Következésképpen a külföldi könnyedén a két szuverén állam közötti „szendvicsben” találhatja magát, így –

gyengébb és kiszolgáltatottabb szereplő lévén – óhatatlanul marginális és alárendelt helyzetbe kényszerül. Erre a körülményre figyelemmel az államokon átívelő migráció kontextusában (is) kardinális jelentőségű fejlemény az emberi jogok nemzetközi védelmének kiterjedése és fejlődése, mely alapjogi imperatívuszok emberi mivoltukból fakadóan mindenkit megilletnek, így természetesen a saját államukon kívül tartózkodó külföldieket is.

[6] Az érem másik oldalát alkotják az állami szuverenitásból fakadó alappremisszák, valamint jogosítványok, amelyek az államoknak biztosítanak jelentékeny mozgásteret a migráció folyamatainak kezelésében. Ide sorolhatók az államhatárok védelme és a külföldiek be- és kilépésének rendszere; döntés a külföldiek tartózkodásának engedélyezéséről, a nemkívánatosak kiutasításáról, ideértve a nemzetbiztonsági vagy közbiztonsági megfontolásokat; az embercsempészet és a határokon átnyúló emberkereskedelem elleni fellépés; valamint az állampolgárság megadásával és visszavonásával kapcsolatos kérdések.^[10] Ezen szuverén felségjogokat ugyanakkor az állami szerveknek a – változó mértékben jelen lévő – nemzetközi (migrációs) jog normáinak tiszteletben tartásával kell gyakorolniuk.

3. „Nemzetközi migrációs jog”: gazdag tartalom – normatív architektúra nélkül

[7] Az ízig-vérig univerzális és minden államot így vagy úgy érintő jelenség ellenére globális szinten a migráció jelensége korántsem élvez teljes és részletes szabályozottságot. Noha már a nemzetközi jog klasszikusai is helyet szenteltek a külföldiek jogállásának alapműveikben (például Grotius,^[11] de Vitoria,^[12] Vattel^[13]),^[14] és a nagy tekintélyű hágai nemzetközi jogi akadémián már 1927-ben előadássorozat érkezett a migráció nemzetközi jogi szabályozásáról (Varlez),^[15] az általános nemzetközi jognak a külföldiek beutazására, tartózkodására, jogállására, valamint kiutasítására nézve nincsenek részletes szabályai.

[8] Nemzetközi síkon az egyetemesség igényével eddig megvalósult szabályozás igencsak hézagos.^[16] Univerzális szinten első átfogó dokumentumként az ENSZ Közgyűlésének 1985. évi nyilatkozata a nem állampolgárságuk szerinti államban élő egyének jogairól említhető.^[17] Ez a dokumentum azonban – ENSZ közgyűlési határozatról lévén szó – jogilag nem kötelező erejű, hanem csupán ajánlásokat fogalmaz meg az államok részére.

[9] A 2015-2016-os európai, valamint dél-kelet-ázsiai migrációs krízisek nyomán a legújabb törekvések a migráció komplex jelenségének – ideértve a menekültek helyzetét – globális léptékű szabályozását tűzték ki célul. Az ENSZ tagállamok állam- és kormányfői által jegyzett, a *Menekültekről és Migránsokról szóló 2016. évi New York-i Nyilatkozat* újfent megerősíti a külföldiek alapvető jogait és a velük való bánásmód alapelveit, valamint egy sor részletes állami kötelezettségvállalást rögzít, továbbá egyfajta cselekvési tervként is szolgál.^[18] Utóbbi minőségében előirányozta, hogy az ENSZ tagállamok kormányközi tárgyalásokon 2018 végéig dolgozzanak ki egy-egy átfogó migrációs, valamint menekültügyi tárgyú globális egyezségeket (*global compact*). Ez a két átfogó, egyben részletes előírásokat rögzítő, konkrét állami cselekvést előíró ENSZ-dokumentum meg is született 2018 decemberében,^[19] formai értelemben jogilag kötelező erő nélkül (bővebben lásd a 6.5. alpontot).

3.1. Nemzetközi szerződéses szabályok

[10] A világszervezet égisze alatt átfogó jelleggel mindeidáig a migráns munkavállalók és családtagjaik védelméről született kötelező erejű nemzetközi szerződés (1990),^[20] amelynek azonban kevés állam (alig több mint ötven) vált részes felévél^[21] – a migráció célországai közül jóformán egyik sem –, így a benne megfogalmazott elvek, előírások egyetemes elfogadottságáról nem beszélhetünk. Ezen felül egyes részterületekre vonatkozó, speciális kodifikációs szerződések alkotják az írásba foglalt nemzetközi migrációs jog egyetemes igényű normatív keretrendszerét. Ez persze önmagában nem egyedi jelenség, hiszen a nemzetközi jog több egyéb területén sem található egyetlen átfogó, a szabályozott tárgykör minden lényegi aspektusát lefedő szuper-szerződést (ez igaz például a nemzetközi környezetvédelmi jogra vagy a nemzetközi humanitárius jogra is).

[11] A gazdasági célú migráció szektorális rendezését szolgálja a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) néhány egyezménye is (például a munkavállalás céljából történő bevándorlásról szóló 97. számú Egyezmény [1949]^[22] vagy a visszaélésekre alkalmat adó körülmények között történő munkaerő-vándorlásról, a migráns munkások egyenlő esélyeinek előmozdításáról és a velük való bánásmódról szóló 143. számú Egyezmény [1975].^[23]

[12] Sajátos területe a (kényszer)migrációs áramlatok kezelésének az állami üldözés elől menekülők nemzetközi védelme: a részletes és cizellált szabályokkal bíró nemzetközi menekültjog központi instrumentumai az 1951. évi Genfi Egyezmény és annak 1967-ban, New Yorkban elfogadott kiegészítő jegyzőkönyve.^[24] A menekültek védelme a nemzetközi jogban már jobban szabályozott és a tényleges univerzalitás igényével fellépő terület (a Genfi Egyezménynek közel 150 állam a részese). Hasonlóan a nemzetközi közösség védelmére szorulnak azok a személyek, akiket saját joga alapján egy állam sem ismer el állampolgárának: ők a hontalanok (->külföldiek és

hontalanok). A hontalan személyek státuszának, az őket megillető jogok és terhelő kötelezettségek sztenderdizálása, egységesítése érdekében született meg a hontalan személyek jogállásáról szóló 1954. évi New York-i Egyezmény.^[25] A szabályozási törekvések másik irányát a hontalanság eseteinek kiküszöbölése, illetve csökkentése képviseli, amelynek alapvető nemzetközi dokumentuma a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló 1961. évi ENSZ Egyezmény.^[26]

[13] Emellett pedig az embercsempészet és emberkereskedelem tárgyában született egyetemes jellegű szerződéses szabályok (a nemzetközi szervezett bűnözés elleni 2000. évi Palermói Egyezmény jegyzőkönyvei)^[27] vagy a nemzetközi tengerjognak a hajótöröttek felkutatásáról és mentéséről szóló szabályai (például az 1974. évi SOLAS Egyezmény^[28] vagy az ENSZ 1982. évi tengerjogi egyezményének^[29] egyes vonatkozó rendelkezései) említhetők még a normatív keret részeként.

[14] A fenti nemzetközi szerződések alkotják a nemzetközi migrációs jog gerincét. Ezen instrumentumok – az általuk megtestesített szektorális megközelítés ellenére – szorosan összefüggenek egymással és többrétegű védelmet nyújtanak a külföldiek számára. A bennük definiált és lefedett kategóriák részben felcserélhetők és átfedésben vannak egymással. Ahogy például egy menekült lehet egyben migráns munkavállaló és fordítva (például a későbbiekben *sur place* menekültté válás esetén), úgy az emberkereskedelem áldozata vagy egy embercsempészek segítségével érkezett, dokumentum nélküli külföldi jogosult lehet menedékkjogra.^[30]

[15] A jövőbeli szabályozási irányokat illetően legújabban az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága munkált ki egy szerződéstervezetet a külföldiek kiutasításáról (*Draft articles on the expulsion of aliens*).^[31] A tervezetet a Bizottság 2014-ben az ENSZ Közgyűlés, vagyis a tagállamok figyelmébe ajánlotta, majd a Közgyűlés ismételten visszatért rá 2017-ben azzal, hogy az ENSZ tagállamok döntsék el, milyen végleges formát öltjön e dokumentum (például hívjanak-e össze diplomáciai konferenciát egy kötelező erejű, önálló kodifikációs szerződés elfogadása céljából).^[32] A világszervezet a témát 2020 őszén ismét napirendjére tűzi.^[33]

[16] Az általános emberi jogi tárgyú – nem egyszer nemzetközi szokásjogot tükröző – nemzetközi szerződések egy újabb jogréteget alkotnak, amelyek a külföldiek alapvető jogait garantálják, bárhol is tartózkodjanak, státuszukra vagy tartózkodásuk jogszerűségére tekintet nélkül. Így tesz például az ENSZ-égis alatt megszületett dokumentumok közül az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,^[34] az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya^[35] (PPJNE) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,^[36] továbbá a kényszerű elűzés elleni 1984. évi Egyezmény^[37] vagy a gyermek jogairól szóló 1989. évi Egyezmény.^[38] Ugyanezt a megközelítést hangoztatja a szerződéseket felügyelő ellenőrző bizottságok, az ún. *treaty bodies* joggyakorlata is (szembeszökő példaként lásd az Emberi Jogi Bizottság 15. számú [1986] általános magyarázatát a külföldiek jogállásáról).^[39]

[17] Az univerzális síkon tett erőfeszítések mellett a regionális struktúrák közül az európai kontinensen történtek a leginkább figyelemre méltó szabályozási törekvések, mindenekelőtt az Európa Tanács (ET) keretében. Az alapvetően az emberi jogok és a demokrácia érvényesítését zászlajára tűző szervezet már az 1950-es évektől kezdve „regionális laboratóriumként” a jog eszközeivel igyekezett a migrációs áramlatokat kezelni, és az érintett külföldiek helyzetét a fogadó országokban rendezni. Ezt fémjelzi az egyfajta „regionális migrációs jogként” felfogható ET-egyezmények sora: a legális migráció vonatkozásában az 1955. évi Európai Letelepedési Egyezmény,^[40] a személyek szabad mozgásának szabályairól szóló 1957. évi megállapodás,^[41] a migráns munkavállalók jogállásáról szóló 1977. évi egyezmény,^[42] míg az irreguláris migráció elleni küzdelem – és az áldozatok védelmének – fontos eszköze az emberkereskedelem elleni fellépésről szóló 2005. évi varsói egyezmény.^[43] A menekültek védelme kapcsán a vízumkötelezettségük eltörléséről szóló 1959. évi egyezmény^[44] és a menekültekért viselt felelősség átszállását szabályozó 1980. évi strasbourgi megállapodás^[45] kívánták továbbfejleszteni az egyetemes érvényű menekültügyi előírásokat. E jogilag kötelező erejű szabályokat az ET Miniszteri Bizottságának és Parlamenti Közgyűlésének számos migrációs vonatkozású, a nemzetközi „puha jog” (*soft law*) körébe sorolható ajánlása^[46] egészíti ki, amelyek a legújabb fejleményekre, jelenségekre is gyorsan reagálva igyekeznek a politikai döntéshozók figyelmét felhívni az újszerű kihívásokra. Kitűnően szemlélteti ezt a kezdeményező megközelítést például az ET Parlamenti Közgyűlésének 1862. (2009) számú ajánlása az éghajlatváltozás kiváltotta migrációról és belső menekülésről, amely egyben felhívta az ET-tagállamokat egy hasonló tárgyú keretegyezmény kidolgozására.^[47]

[18] A nemzetközi szerződési jogi háló harmadik szintjét több száz (ezer) migrációs tárgyú kétoldalú egyezmény alkotja (például vízummentességi; kishatárforgalmi; a külföldiek munkavállalásáról szóló; ifjúsági és oktatási csereprogramokat létesítő; a menekültek át- vagy visszatelepítését rendező vagy visszafogadási megállapodások stb.),^[48] amelyek az államok eltérő és sokféle igényeit, érdekeit képezik le bilaterális relációkban.

3.2. Szokásjogi normák

[19] A fentiekben áttekintett szerződésekre rendezett normák beágyazódnak a nemzetközi jog azon általános szokásjogi erejű előírásaiba és alapelveibe, amelyek a személyek határokat átszelő mozgására irányadóak. A vonatkozó nemzetközi szokásjogi szabályok megragadhatók a migráció folyamatának három fő mozzanatához kapcsolva: kezdve a saját ország elhagyásának mindenkit megillető jogával^[49] (amely ugyan nem korlátlan, elismer közrendi vagy nemzetbiztonsági indíttatású kivételeket);^[50] a külföldiek egyes csoportjainak befogadásán (mindenekelőtt az általános emberi jogi parancsú szélesedett visszaküldési tilalommal [*non-refoulement*])^[51] és az önkényes fogva tartás tilalmán keresztül;^[52] kiegészülve a kollektív kiutasítás tilalmával és a kiutasítással összefüggő egyéb eljárásai garanciákkal;^[53] a legálisan valamely ország területén tartózkodó külföldiekre főszabályként érvényes diszkrimináció-tilalommal^[54] bezáróan (azzal együtt, hogy a tárgyilagossá merlegelésen alapuló, legitim célt szolgáló észszerű különbségtétel igazolható).^[55]

[20] Ezeket a migrációs jogi alappremisszákat univerzális és regionális egyezmények sora kodifikálta, amelyeket az államok igen széles körben ratifikáltak. Ehhez társul, hogy az érintett, szerződésekre is rögzített jogokhoz fűzött fenntartások száma elenyésző, a nemzetközi bírósági gyakorlat is több ízben utal szokásjogi karakterükre, továbbá nemzetközi szervezetek (például az ENSZ Közgyűlés, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága [UNHCR] vagy az IOM) határozatai is visszatérően megerősítik azokat; mindemellett számos ország alkotmánya is helyet szentelt számukra.^[56] Ezen alapvető normák biztosítják e felemelkedőben levő jogterület belső koherenciáját, és „cementezik” össze e kimondottan komplex joganyagban a nem egyszer keszkekuszának tűnő, sokrétű nemzetközi szerződéses háló elemeit.^[57]

3.3. Többszintű és komplex szabályozás – értékelés

[21] A fentiek alapján háromszintű szabályozási struktúra rajzolódik ki. A szórványosan létező univerzális, alapvető és emberi jogi szokásjogi normákon és szektorális szerződéses rezsimeken túl az államok egyes csoportjainak (régijóának) – mint például az Európa Tanács, az Amerikai Államok Szervezete^[58] vagy a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS)^[59] – közösen elfogadott szabályai, továbbá a kétoldalú együttműködés keretében országspecifikusan kicsiszolt bilaterális beutazási és tartózkodási szabályok adják ki a nemzetközi migrációs jog tartalmát.

[22] Mindezeket kiegészítik az egyre inkább szaporodó *soft law* dokumentumok – univerzális és regionális síkon egyaránt. Ezek a „puha jogi”, kötelező erővel nem bíró instrumentumok az államok kedvelt szabályozási eszközeivé váltak az elmúlt két évtizedben a migrációs áramlatok kezelésére (mutatva egyben vonakodásukat a jogilag kötelező erejű dokumentumok elfogadásától).^[60] Az érintett nemzetközi szervezetek (például UNHCR, ILO, az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa, Európa Tanács stb.) is mind intenzívebben élnek a normaalkotás e rugalmasabb formájával.^[61] A legutóbbi átfogó, univerzális léptékű kodifikációs törekvések zászlóshajói, az ENSZ migrációs és menekültügyi ún. globális egyezségei (*global compacts*) szintén ezt a megközelítést és az államok puha jogi eszközök iránti preferenciáját tükrözik a migrációkezelés szabályozását illetően.^[62]

[23] A migrációs tárgyú nemzetközi szerződések – relatív hatályukból következően (*res inter alios acta*) – főszabályként csak a bennük részes államokra kötelezők, hatályuk harmadik államokra nem terjed ki (*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*). Kivételt az általános nemzetközi szokásjog valamely szabályát kodifikáló szerződések jelentenek. A nagy emberi jogi kodifikációkba foglalt egyes alapvető jogokon kívül a migrációs áramlatok kezelésének nemzetközi szerződéses szabályai azonban – néhány előírástól eltekintve [például a saját ország elhagyásának vagy az oda való visszatérésnek a joga, a visszaküldés tilalma (*non-refoulement* elve), a kínzás tilalma, a kollektív kiutasítás tilalma vagy a hajótöröttek mentése a tengeren] – nem tekinthetők általános szokásjogi erejűeknek.

[24] A szerződésektől eltérően az egyre nagyobb ütemben gyarapodó nemzetközi *soft law* dokumentumok nem bírnak jogi kötőerővel: azok csupán ajánlások. Politikai súlyuk ellenére a bennük foglaltak jogilag (például bíróságok előtt) nem kikényszeríthetőek, azok leginkább az állami cselekvés orientálását szolgálják, vagyis legjobb gyakorlatként, követendő szabályozási irányként foghatók fel. Mindazonáltal nem egyszer a későbbi jogfejlődést is előre jelzik, annak előfutárai, így a már jogi kötőerővel bíró nemzetközi szerződések későbbi kidolgozásához szolgálhatnak alapul, továbbá a (nemzeti és nemzetközi) bíróságok jogértelmezési segédeszközként támaszkodhatnak rájuk.^[63]

[25] A jogforrástani diverzitáson túl a „nemzetközi migrációs jognak” is nevezhető szabályösszesség tartalmát tekintve is igen vegyes és a nemzetközi jog számos más ágába tartozó normából építkezik – ahogy azt a 3.1. és a 3.2. alpontok is illusztrálják. A külföldiekre vonatkozó előírásokat jelentős számban találhatunk a nemzetközi emberi jogok, a nemzetközi menekültjog, a nemzetközi munkajog vagy a tengerjog területén; továbbá a nemzetközi kereskedelmi jog, a nemzetközi légi jog, az állampolgárságra vonatkozó nemzetközi jogi előírások, a diplomáciai és konzuli jog, valamint a nemzetközi humanitárius jog szintén megfogalmazzák a migrációval

összefüggő rendelkezéseket.

[26] A külföldiek emberi jogainak védelmét és a velük kapcsolatos állami kényszerintézkedések korlátait illetően több regionális nemzetközi bíróság is figyelemre méltó esetjogot alakított ki. Kontinensünkön ez különösen igaz az Emberi Jogok Európai Bíróságára, amely leginkább a visszaküldés tilalma (*non-refoulement* elve), valamint a családi élet és a magánélet tiszteletben tartásának követelményei kapcsán formálta vonatkozó – nem egyszer újító – joggyakorlatát. Az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság ítélkezési gyakorlata is visszatérően érintette a *non-refoulement* kérdéskörét és általánosságban a dokumentum nélküli migránsok helyzetét, jóllehet nagyságrendekkel kevesebb ilyen ügy került elé.^[64] Az államközi jogvitákkal foglalkozó nemzetközi bírói fórumokhoz legfőképpen a diplomáciai védelem formájában csatornázódhatnak be az egyént külföldön ért jogsértések. Ezeknek a száma ugyanakkor meglehetősen alacsony. Az ENSZ Nemzetközi Bírósága (ICJ) elé megalakulása óta csak néhány, kimondottan a külföldiek jogaira fókuszáló ügy került (például a diplomáciai menedékjogot érintő esetek az 1950-es években).^[65] A közelmúltban viszont hozott olyan kulcsfontosságú ítéletet az ICJ, amely számos aspektusát megvilágította és tisztázta a külföldiekre vonatkozó egyetemes emberi jogi előírásoknak (lásd a Diallo-ügyben a pergátló kifogások tárgyában született 2007. évi^[66] és az ügy érdemében hozott 2010. évi^[67] ítéleteket). A kézirat lezárásakor még tárgyalt Katar v. Egyesült Arab Emírségek ügy további elemeit tisztázhatja e jogterületnek, köztük a kollektív kiutasítás tilalmával, a (faji alapon történő) hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos kérdéseket a külföldiek között a mindennapi élet több területén.^[68] Ezen felül a nagy ENSZ emberi jogi kodifikációs szerződések monitoring-testületeként működő, egyéni panaszokkal is foglalkozó, de kötelező erővel nem rendelkező döntéseket hozó egyes kvázi-judiciális fórumok gyakorlata (Emberi Jogi Bizottság,^[69] Kínzás Elleni Bizottság, Gyermekjogi Bizottság stb.) is nagyban alakították és fejlesztették e joganyagot (például a Kínzás Elleni Bizottság első tízéves, egyéni panaszos ügyekben kimunkált joggyakorlata döntő részben a *non-refoulement* elv megsértésével kapcsolatos).^[70]

[27] Összességében megállapítható: a fentiekben ismertetett nemzetközi jogi instrumentumok messze nem alkotnak hézagmentes, rendezett és koherens rendszert. Jól látszik, hogy e tartalmában gazdag, de normatív architektúra nélküli (a téma mértékadó kutatója, Alexander Aleinikoff szavaival: „*substance without architecture*”),^[71] kevésbé strukturált szabálytömeg egyelőre meglehetősen „szellős” nemzetközi jogi szabályozást valósít meg. Egy másik elismert jogtudós, Richard Lillich megfogalmazásában e normaanyag egy „hatalmas jogi kirakós játékra hasonlít, [amelyben] a kirakósdarabok száma nem egyértelmű, illetve a végén összeálló kép fő körvonalai is csak most rajzolódnak ki”.^[72] Megint mások egyenesen e jogterület *eo ipso* dekonstruktivista dizájnját hangsúlyozzák, kiemelve, hogy a koherens és kellően integrált struktúra hiánya, az egyfajta „kontrollált rendezetlenség” (*controlled chaos*) maga a nemzetközi migrációs jog immanens architektúrája.^[73] Mindez arra is rávilágít, hogy a határt átszelő mozgások ellenőrzése, a külföldiek belépésének és tartózkodásának szabályozása hagyományosan és továbbra is az állami szuverenitás egyik fő attribútuma;^[74] egy olyan világrendben, ahol egyszerre független, szuverén, és mégis mind inkább interdependens államok élnek egymás mellett.^[75]

3.4. Úton a „nemzetközi migrációs jog” mint elkülönült jogág felé?

[28] A fentiek fényében felmerül a kérdés: mennyiben beszélhetünk a nemzetközi jog önálló és elkülönült ágaként a „nemzetközi migrációs jogról”, hasonlóképpen például a szerződések jogához, a tengerjoghoz vagy a diplomáciai joghoz.

[29] A nemzetközi migrációs jog mint különálló diszciplína megalkotása és elismertetése eddig jóformán a jogtudomány berkeiben zajlott – néhány nemzetközi szervezet fogalomteremtő törekvései mellett, élükön az IOM-el.^[76] E jogterület konceptualizálását, belső összefüggéseinek feltárását és sajátos szabályozási terület mivoltának hangsúlyozását – a dogmatikai tisztázás és a joganyag rendszerezésének hagyományos feladatán túl – szintén a nemzetközi jog tudományának művelői végezték. Bár a „nemzetközi migrációs jog” (*international migration law*) gyűjtőfogalmat már a múlt század húszas éveiben használta Louis Varlez a hágai nemzetközi jogi akadémián tartott előadássorozatában, majd néhány évtizednyi kihagyás után Richard Plender 1972-ben megjelentette az „International Migration Law” című alapművét,^[77] s a kétezres évek elejétől érezhetően újra fellendült a tárgybeli jogtudományi diskurzus,^[78] még ma sem állítható bizonyossággal, hogy a tételes nemzetközi jog és a joggyakorlat befogadta volna a „nemzetközi migrációs jog”-ot önálló jogággként. A jogi oktatásban használt nemzetközi jogi tankönyvek – akár idehaza, akár például angol nyelvterületen – sem szentelnek jellemzően e tárgykörnek külön fejezetet, legfeljebb a külföldiek jogállásának néhány nemzetközi jogi kérdésért tárgyalják vagy a nemzetközi menekültjog főbb vonalait mutatják be.^[79] A felemelkedőben levő nemzetközi migrációs jog önálló, saját belső logikával és működési sajátosságokkal bíró jogággkénti „kanonizálása” tehát még várat magára.

4. A külföldiekkel szembeni bánásmód alapelvei

[30] Arra nézve, hogy szokásjogilag milyen mérce alkalmazandó a külföldiekkel kapcsolatos bánásmód terén, történetileg két doktrína alakult ki. Időben elsőként a nemzeti elbánás elve (*régime national*) jelent meg, amely a latin-amerikai országok gyakorlatához köthető. Az ebben a régióban megszületett Calvo-doktrína – a XIX–XX. század fordulóján élt argentin diplomata és nemzetközi jogász, Carlos Calvo után – a belföldiek és a külföldiek közötti egyenlő bánásmódot hirdette, miszerint jogsérelem esetén a külföldiek is csak a belső jogorvoslati utakhoz folyamodhatnak. Az európai gyarmatosító hatalmak polgárainak előjogait elutasító elv azt célozta, hogy a külföldiek (akkoriban főként jómódú üzletemberek és vállalkozásaik) semmiképpen se élvezhessenek több jogot, mint a területi állam polgárai.^[80] Az amerikai államok első nemzetközi konferenciája (1889–1890, Washington) szintén magáévá tette ezt a doktrínát,^[81] amit aztán később a (latin-)amerikai kontinensen kidolgozott regionális szerződések is kifejezésre juttattak.^[82]

[31] Ezzel szemben a XX. századtól kezdve az európai nagyhatalmak a „nemzetközi minimum sztenderd” biztosítását igényelték a külföldiek részére, függetlenül attól, hogy egy állam hogyan bánik állampolgáraival. A doktrína háttérében a saját állampolgárok jogait is lábbal tipró, valamint a hazai és külföldi magántulajdont egyaránt gátlástalanul államosító tekintélyelvű rezsim megjelenése állt. A nemzetközi minimum sztenderd értelmében a külföldiek számára a nemzetközi közösség által általában elismert jogokat akkor is biztosítani kell, ha azokkal a területi állam polgárai (vagy jogi személyei) nem rendelkeznek.^[83] Extrém példával élve, amennyiben az adott ország belső joga minden gyermekes férfi kényszersterilizálását írja elő, az ne vonatkozhat az országban élő külföldiekre, a testi integritáshoz való alapvető emberi jog mint minimumsztenderd védelme miatt.

[32] A nemzetközi bíróságok – elsősorban a diplomáciai védelem nyújtásával összefüggő ügyekben formálódó – gyakorlata az utóbbi megközelítést tette magáévá,^[84] továbbá a doktrína általános elfogadásában meghatározó szerepet játszott az emberi jogok nemzetközi védelmének a második világháborút követő kialakulása és megszilárdulása. Korunk nemzetközi jogában a nemzetközileg garantált, minden emberi lényt megillető alapvető jogok alkotják azt a jogi védőhálót, amely megfeleltethető egyfajta „nemzetközi minimum sztenderd”-nek.^[85] Még ha ennek pontos tartalma nem is egyértelmű, az általános nemzetközi szokásjogi erejű (vagy akár *ius cogens* rangú) legalapvetőbb emberi jogi normák mindenképpen részét képezik a külföldieket védő minimális szabályoknak. Ide sorolható például a rabszolgaság tilalma, a kényszerszermunka tilalma, a kínzás és más megalázó vagy embertelen bánásmód tilalma, az élethez és testi integritáshoz való jog, a hátrányos megkülönböztetés tilalma vagy a törvény előtti egyenlőség és az ehhez kapcsolódó eljárásjogi garanciák, beleértve a hatékony jogorvoslatihoz való jogot. Sőt, a nemzetközi emberi jogok nemcsak a külföldiek, hanem valamennyi, az állam joghatósága alá tartozó személy – kezdve a saját állampolgárokkal – számára is biztosítják ezeket a minimum sztenderdként felfogható jogokat és bánásmódot.^[86] Az egyetemesen elfogadott, legkisebb közös többszöröst megtestesítő alapjogok tehát egy olyan közös mércét alkotnak, ami a külföldiekkel való bánásmódra nézve is irányadó – ezt maga az ENSZ Nemzetközi Bíróság is aláhúzta a Diallo-ügyben a pergátló kifogások tárgyában hozott 2007. évi ítéletében.^[87]

5. A külföldiek jogai a nemzetközi jog alapján

5.1. Belépés

[33] A nemzetközi gyakorlatban a külföldiek belépésével kapcsolatban két fő, egymásnak ellentmondani látszó elv alakult ki.^[88] Egyrészt napjainkban a nemzetközi közösségben való részvételből adódóan egyetlen állam sem zárkózhat el más államokkal, valamint más állam polgáraival való érintkezés elől. Másrészt minden államnak a szuverenitásából eredően joga van arra, hogy szabályozza a külföldiek belépését a területére és kontrollálja a határát átszelő mozgásokat.^[89] Ez a két, bizonyos mértékig ellentétes alapelv összeegyeztethető: az első általános, míg a második kivétel jellegű, mely utóbbi korlátozhatja ugyan az általános elv érvényesülését, de azt teljes mértékben nem hatálytalaníthatja.

[34] Mivel a jelenlegi nemzetközi rendszerben nem érvényesül a „nyitott határok” elve, a külföldieknek alapesetben a célállam hatóságai által az egyedi ügyben kiállított beutazási engedélyre, vízumra van szükségük. A vízum jellemzően rövid időtartamú, azaz három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosít. Korunkban tendenciaként mutatkozik az államok kétoldalú kapcsolataiban, valamint az államok bizonyos csoportjai között vízummentességi megállapodások kidolgozása vagy vízum- és határellenőrzés-mentes – a szabad mozgás jogát megvalósító – térségek létesítése (például az Európai Unióban az uniós polgárok számára,^[90] a schengeni övezetben minden ott tartózkodó, így a harmadik országbeli állampolgárok számára is,^[91] továbbá a Független Államok Közösségében^[92] vagy az ECOWAS keretei között).^[93] A teljes körű vízummentesség nyújtása mellett születnek részleges vízummentességi megállapodások is a diplomata és/vagy szolgálati útlevéllel rendelkezőkre

nézve (például Magyarország is több tucat ilyen egyezményt kötött kelet-európai, ázsiai, afrikai vagy közel-keleti országokkal).^[94]

[35] Mindazonáltal összességében az államok bilaterális kapcsolatrendszerében a vízumkényszer még mindig domináns (az EU kontextusában például az uniós/schengeni tagállamok között széles körű szabad mozgás és tartózkodás biztosított, továbbá mintegy hatvan Európai Unió kívüli, ún. harmadik ország is vízummentességet élvez, ugyanakkor több mint 130 harmadik ország és egyéb területi entitás polgárai beutazáskor továbbra is vízumkötelezettség alá esnek).^[95] A kiutazás joga és egy másik országba való beutazás között tehát aszimmetria figyelhető meg, ami abból fakad, hogy a bármely állam – ideértve a saját ország – elhagyásának alapvető emberi jogát a másik oldalon nem egészíti ki a más államokba való beutazás joga vagy szabadsága mint alanyi jog.

5.2. Tartózkodás

[36] A külföldieknek valamely idegen állam területén való tartózkodásukat illetően fontos ismét rámutatni: az alapvető emberi jogok mindenkire, vagyis a külföldiekre is vonatkoznak, mégpedig állampolgárságukra, státuszukra (például menedékkérő, migráns munkavállaló, családegyesítő vagy emberkereskedelem áldozata stb.) és tartózkodásuk jogszerűségére való tekintet nélkül.^[96] Általában korlátozás nélkül illetik meg őket a személyes szabadságjogok, míg a gazdasági, szociális és kulturális jogaik köre (így például munkavállalásuk, szociális juttatásaik és egészségügyi ellátásuk vagy ingatlanszerzésük) korlátozottabb, s e jogok terjedelme a tartózkodásuk céljától és időtartamától függ. Ezt a megközelítést visszahangozza az ENSZ Közgyűlés 1985. évi Nyilatkozata is, hozzátéve, hogy a munka világával kapcsolatos és egyéb szociális jogokat a jogszerűen tartózkodó külföldiek élvezhetik. Másik oldalról közelítve a külföldiek a tartózkodási ország állampolgárainak a státuszjogaival nem rendelkeznek (például nincs választójoguk, nem viselhetnek közhivatalt), de nem is terhelik őket az állampolgári kötelezettségek sem (például nem kötelezhetők katonai szolgálatra, mentesek a közmunka alól stb.).

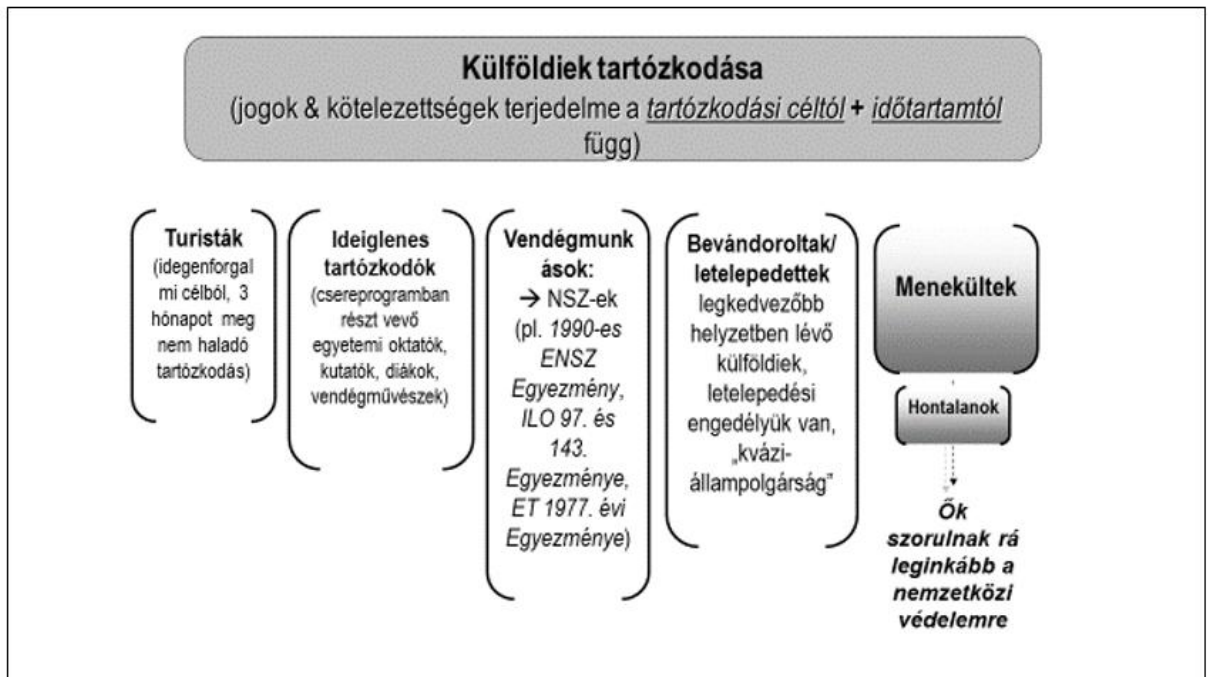
[37] Az országban tartózkodó külföldieket a vonatkozó nemzetközi emberi jogi instrumentumok alapján megillető emberi jogok közül szemezgetve az alábbiak a legfontosabbak:

- az önkényes fogva tartás tilalma (amit sok más emberi jogi kodifikációval együtt a PPJNE is megfogalmaz [9. cikk], s az abban foglaltak érvényesülését ellenőrző Emberi Jogi Bizottság joggyakorlata is cizellált, továbbá önálló ENSZ munkacsoport [WGAD] is rendszeresen vizsgálja az államok gyakorlatát);^[97]
- a család egységének elve, amelynek egyik eszköze a családegyesítés – jóllehet utóbbi nem alanyi jog (a fenti Egyezségokmány mellett lásd a gyermek jogairól szóló 1989. évi ENSZ egyezményt [9–10. cikkek], valamint a migráns munkavállalók és családtagjaik védelméről szóló 1990. évi ENSZ egyezményt [44. cikk]);
- a gyermekek jogai, így például az anyakönyvezés, az oktatás, és általánosságban a gyermek mindennekfelett álló érdekének figyelembevétele (ahogy azt mindenekelelt az ENSZ gyermekjogi egyezménye előírja);
- a megfelelő munkakörnyezethez való jog (például az egyenlő bánásmód, egyenlő bér, egyesülési jog, szakszervezeti tagság), amit az 1966. évi Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is garantál (7–8. cikkek);
- megfelelő egészségügyi ellátás, amelyen belül a sürgős, azonnali beavatkozást igénylő ellátás minden külföldit, így a jogszerűtlenül tartózkodókat is megilleti, s amelyre az ENSZ emberi jogi egyezményeit felügyelő szakértői bizottságok (*treaty bodies*) rendszeresen felhívják a figyelmet).^[98]

[38] Az országban tartózkodó külföldiek különböző kategóriái szerint eltérően alakul a rájuk irányadó nemzetközi jogi szabályozás. A legalapvetőbb distinkció a jogszerűen tartózkodó (például valamilyen tartózkodási engedély vagy az életvitelszerű ottlétet lehetővé tevő letelepedési engedély birtokában) és a jogszerűtlenül tartózkodó (irreguláris) migránsok státusza között húzódik. A külföldiek egyes jogai tekintetében (például munkavállalás, oktatáshoz való jog, egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, részesülés a szociális ellátórendszerekből) különbség van, ha a külföldi turistaként érkezik, vagy hosszabb tartózkodás szándékával (például vendégmunkás, külföldi csereprogramban, képzésben részt vevő diák vagy kutató), avagy a végleges beilleszkedés és a letelepedés elhatározásával választott új hazát (például emigránsok, családegyesítők). A meglehetősen szétszabdalt nemzetközi szabályozás következtében nehéz általános jelleggel meghatározni a külföldiek jogállását. Ezt a leginkább valamely speciális csoportra (például vendégmunkások, ideiglenesen munkát vállaló turisták,^[99] vállalaton belül áthelyezett kulcsszemélyzet) vonatkozó, vagy az adott tartózkodási célt (például idegenforgalom, kishatárforgalom, családegyesítés, életvitelszerű letelepedés) szabályozó, zömében nemzetközi szerződéses normák határozzák meg. Az államok népességi, gazdasági viszonyainak és külpolitikai megfontolásainak megfelelően szabadon dönthetnek arról, hogy előmozdítják vagy korlátozzák a külföldiek állandó letelepedését.

[39] A külföldiek egyes csoportjainak jogállását – idesorolva egy másik szócikkben részletesen tárgyalt - >menekülteket is – áttekintően az alábbi ábra szemlélteti. Bár sokféle osztályozás lehetséges, e szócikk az alábbi kategóriák – és egyben jogállások (státuszok) – között tesz különbséget: 1.) turisták, 2.) ideiglenesen tartózkodó külföldiek (vendégprofesszorok vagy -kutatók, vendégművészek, diákcseraprogramok [például ERASMUS] résztvevői, üzletemberek stb.), 3.) vendégmunkások (migráns munkavállalók), 4.) letelepedettek (a szó szoros értelmében vett „bevándoroltak”), valamint 4.) a menekültek (ideértve a nemzetközi védelem más formájában részesülőket is), továbbá 5.) a hontalanok.

A külföldiek csoportjai és jogállásuk

Jelmagyarázat

NSZ = nemzetközi szerződés

ILO = Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

ET = Európa Tanács

5.3. Távozás

[40] Annak a kérdését, hogy a külföldiek meddig maradhatnak az ország területén, hogy miért és hogyan kötelesek azt elhagyni – a belépéshez hasonlóan – szintén a területi felségjoggal bíró állam szabályozza. Szuverenitásuk folyományaként minden állam maga dönt arról, hogy a külföldiek közül kiket és milyen esetben távolít el saját területéről.^[100] Ezt a szuverén jogát a nemzetközi migrációs jog szabta keretek között, a sokasodó, vonatkozó emberi jogi kötelezettségek tiszteletben tartása mellett kell gyakorolnia.

[41] A jogkövető külföldiek főszabálya szerint a vízumuk vagy tartózkodási engedélyük lejártakor, önkéntesen távoznak az ország területéről. Bár volumenét tekintve ez a legjellemzőbb forma, a hatósági kényszerrel történő távozás különleges esetei is számos külföldit érintenek, amely már inkább igényel nemzetközi jogalkotást.

[42] Ezek közül a leggyakoribb a kiutasítás, amelynek jogalapjait (okait) minden államnak jogszabályban kell rögzítenie. Kiutasításra akkor kerülhet sor, ha külföldi jelenléte valamilyen kellően indokolt szempontból nem kívánatos a területi állam számára. A legtipikusabb kiutasítási okok a jogszerűtlen beutazás vagy tartózkodás, a túltartózkodás (vagyis amikor a legálisan beutazó külföldi a megengedettnél – például a vízumában vagy a tartózkodási engedélyében foglalt időtartamnál – tovább marad), továbbá többnyire kiutasítás vár az elutasított menedékkérőkre, valamint e kényszerintézkedés lehet bizonyos szabálysértések jogkövetkezménye, és alkalmazzák a külföldiek által elkövetett bűncselekmények mellékbüntetéseként is.^[101] Az idegenrendészeti kiutasítás évente milliós nagyságrendű külföldit érint világszerte: csak az Európai Unióból éves szinten

négyszáz-ötszázezer jogszerűtlenül tartózkodó harmadik országbeli – Európai Unió kívüli – állampolgárt utasítottak ki a tagállamok az elmúlt években.^[102]

[43] Hagyományosan és történetileg az első általános jellegű kiutasítási korlátozások a XIX. század második felétől kezdve jelentek meg és szokásjogi úton formálódtak, mégpedig a joggal való visszaélés tilalmában, a jóhiszeműség alapelvében, az önkényesség tilalmában vagy a külföldiekkel való bánásmód nemzetközi minimum sztenderdjeiben testet öltve.^[103]

[44] A kiutasítás jogát napjainkban – a nemzetközi (emberi) jogi garanciarendszer fejlődésével – az államok még inkább nem gyakorolhatják önkényesen: annak számos feltétel és tilalomfa szab korlátokat. Kálin a külföldiek kiutasítására irányadó emberi jogi eredetű korlátoknak háromféle típusát különbözteti meg. Osztályozása szerint egyrészt születtek olyan egyetemes emberi jogi egyezmények, amelyek tartalmaznak kifejezetten a külföldiek kiutasításával kapcsolatos rendelkezéseket, behatárolva az állam cselekvési szabadságát a számára nem kívánatos külföldiek eltávolítása kapcsán. Másrészt az anyagi jogi előírásokon túl eljárásjogi korlátozásokat és garanciákat is megfogalmaznak bizonyos emberi jogi szerződések. Harmadrészt pedig az emberi jogi megfontolások megtilthatnak olyan, a fenti tartalmi feltételeknek és alaki követelményeknek egyébként megfelelő kiutasítást, amelynek végrehajtása más, a nemzetközi jog által védett alapvető emberi jog sérelmével járna (ami egyébként elvileg nincs közvetlen kapcsolatban a kiutasítás kérdésével, mint például a magánélethez és a családi élethez való jog, az egészséghez való jog, a gyermekek jogai stb.).^[104] Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala ehhez képest egy másik, részben átfedő hármass felosztást alkalmaz. Eszerint a nemzetközi emberi jogok rendszere által nyújtott védőszárny egyrészt a súlyos emberi jogsértéseket okozó kiutasítással szembeni anyagi jogi tilalmakban mutatkozik meg (például a *non-refoulement* elvében), másrészt a kiutasítási eljárások során érvényesülő eljárásjogi garanciákban ölt testet, harmadrészt pedig a kiutasítás végrehajtásakor, a ténylegesen igénybe vett kitoloncolási módszerek kapcsán érvényesül.^[105]

[45] A jelenleg hatályos feltételrendszernek alapos összefoglalását adja az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága által 2014-ben elfogadott és az ENSZ tagállamok elé terjesztett, a külföldiek kiutasításának nemzetközi jogi szabályait kodifikáló szerződés tervezet^[106] (a dokumentum sorsáról az ENSZ Közgyűlés később dönt – lásd a 3.1. alpontot). Közülük a legalapvetőbb előírások az alábbiak:

- A megfelelő (tisztességes) eljárás útján meghozott kiutasítási döntést a legkisebb sérelmet okozva kell végrehajtani – a tervezet 5. és 13–15. cikkei (például adott esetben a család egységének elve kiutasítási akadályt is képezhet, amint azt az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata is illusztrálja).^[107]
- A kiutasításról szóló döntéssel szemben biztosítani kell a fellebbezés és a jogorvoslat lehetőségét [tervezet 26. cikk (1) bekezdés].
- A visszaküldés tilalmának (a *non-refoulement* elvének) feltétlenül érvényesülnie kell (tervezet 6., 17., 23–24. cikkek). Minden olyan külföldre kiterjed ez a védelem, akik kitoloncolásuk esetén a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Genfi Egyezményben meghatározott okok miatti hazájukban üldöztetésnek lennének kitéve, valamint azokra is, akiket nagy valószínűséggel kínzás, embertelen vagy más megalázó bánásmód vagy büntetés várná, ha egy adott országba kellene visszatérniük (a tilalom ez utóbbi formáját kifejezetten rögzíti az ENSZ 1984. évi kínzás elleni egyezménye [3. cikk],^[108] és implikálja az 1966. évi PPJNE 7. cikke is).^[109]
- Tilos a külföldiek csoportos (kollektív) kiutasítása (ezt elsőként az Emberi Jogok Európai Egyezményének 4. Kiegészítő Jegyzőkönyve [1963]^[110] írta elő, s levezethető kiutasítással kapcsolatos univerzális jellegű eljárásjogi korlátokból is, amelyek egyéniesített vizsgálatot követelnek meg minden egyes külföldi kiutasításának ügyében [például PPJNE 13. cikk]^[111] – ideértve a jogszerűtlenül tartózkodókat is).^[112] E prohibíció a nemzetközi jogtudomány uralkodó álláspontja szerint mára az általános nemzetközi szokásjog részévé vált.^[113] Ismert olyan tudományos álláspont is, miszerint a kollektív kiutasítás tilalma az államok közössége által elismert általános jogelvnek tekinthető [az ENSZ Nemzetközi Bírósága Statútumának 38. cikk (1) bekezdés c) pontja értelmében], mivel – a nemzetközi közösség államainak túlnyomó többségét lefedve – európai, amerikai és afrikai regionális egyezmények egyaránt deklarálják ezt a követelményt, így e tilalom általános jogelvi minőségében vált az általános nemzetközi jog részévé.^[114]

[46] A nemzetközi szokásjog alapján a kiutasított személyt az állampolgársága szerinti országnak vissza kell fogadnia.^[115] Az államok – és legújabban az Európai Unió^[116] is – praktikus megfontolásokból egyre gyakrabban kötnek a jogszerűtlenül tartózkodó állampolgáraik hatósági kísérettel történő átszállításáról szóló nemzetközi megállapodásokat. Ezek az ún. visszafogadási vagy toloncegyezmények megerősítik és részletezik a saját állampolgárok visszavételének – a nemzetközi jog általánosan elismert szabályának tekinthető – kötelezettségét, kiegészítve olyan szabályokkal, hogy ki minősül állampolgárnak – ez például államutódlás esetén lehet kiemelt jelentőségű –, egyéb más, a gyakorlati együttműködést elősegítő rendelkezésekkel egyetemben (például a kijelölt határátkelőhelyek, a kapcsolattartó hatóságok, a határidők, a követendő eljárásrend stb.

meghatározása).^[117]

[47] Az alapvetően idegenrendészeti jellegű kiutasítástól meg kell különböztetni a kiadatást, amely az állam területére menekült és ott elfogott közönséges büntetett átadása a másik állam kérelmére, büntetőeljárás lefolytatása vagy büntető ítélet végrehajtása céljából.^[118] A nemzetközi jogban jelen állás szerint nem létezik általános kiadatási kötelezettség. Erre két- vagy többoldalú nemzetközi szerződések alapján (utóbbira példa az Európa Tanács keretében kidolgozott, a kiadatásról szóló 1957. évi párizsi egyezmény,^[120] továbbá viszonyosság fennállása esetén van lehetőség. A viszonyosság lehet állandó, vagy esetről esetre biztosított, amelynek meglétéről a külügyminisztériumok szoktak hitelt érdemlően állást foglalni.^[121] Jóllehet területi szuverenitásuk alapján az államok szabadon dönthetnek arról, meddig engedik egy külföldi számára, hogy a területükön tartózkodjon, a kiadatás büntetőjogi jogintézménye ezt a szabadságot korlátozza – amennyiben a kiadatási kötelezettség a konkrét kétoldalú államközi relációban fennáll.^[122]

6. Nemzetközi szervezetek és migrációkezelés

[48] A nemzetközi síkon zajló migrációkezelés intézményi oldalát vizsgálva három jelentős nemzetközi kormányközi szervezet említhető. Ezen felül egyéb intézményesített, de kevésbé formalizált nemzetközi együttműködési formákat és egyéb mechanizmusokat is létrehozta az államok, valamint a leginkább érintett kormányközi szervezetek.^[123]

6.1. ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR)

[49] Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (*Office of the United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*),^[124] avagy az „ENSZ menekültügynöksége” (*UN Refugee Agency*) a menekültek és más nemzetközi védelemre szorulóknak ún. belső menekültek (IDP-k), hontalanok, emberkereskedelm áldozatai) oltalmazására szakosodott nemzetközi szervezet.^[125] A UNHCR az 1951. évi Genfi Egyezményben foglaltak végrehajtásának – az államok mellett – a legfőbb letéteményese. Székhelye Genf. Munkájáért 1954-ben, majd 1981-ben Nobel-békedíjban részesült.

[50] A szervezet túlnyomórészt továbbra is a menekültek nemzetközi védelmével foglalkozik, főként azzal, hogy segít az érintett államok kormányainak tartós megoldásokat kialakítani a menekültprobléma kezelésére. A UNHCR rendszeresen Nemzetközi Védelmi Iránymutatásokat (*Guidelines on International Protection*) bocsát ki, amelyek a menekültvédelem legfontosabb nemzetközi jogi dokumentumainak (így a Genfi Egyezmény és annak Jegyzőkönyve) értelmezését és gyakorlati alkalmazását hivatottak megkönnyíteni.^[126]

6.2. Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM)

[51] Az általánosabb mandátummal bíró, 1953-ben alapított Nemzetközi Migrációs Szervezet (*International Organisation for Migration – IOM*)^[127] a vezető kormányközi szervezet a migrációkezelés terén, amely szorosan együttműködik a kormányzati, kormányközi és nem-kormányzati partnerekkel. A 2016 végétől ENSZ vonatkozású szervezetként (*UN related organization*) működik – ami némileg kevesebbet jelent az ENSZ szakosított szervek státuszánál –,^[128] az új szóhasználatban „az ENSZ migrációs ügynökségeként” (*UN Migration Agency*), több mint 170 tagországot és további nyolc megfigyelői státusszal rendelkező államot tömörítő szervezet genfi székhelyén kívül több mint száz országban rendelkezik irodával.^[129] Az IOM elkötelezett támogatója a mindenki javára váló emberséges és rendezett migrációnak, amelyet mind a kormányok, mind a migránsok számára nyújtott szolgáltatások és tanácsadás révén kíván elősegíteni.

[52] Tevékenysége túlnyomórészt műveleti jellegű, valamint az államok közötti regionális és szubregionális migrációs dialógusok (ún. regionális konzultációs folyamatok^[130] – például a Budapest Folyamat, a Bali Folyamat vagy a Pueblo Folyamat) kiépítésére és szélesítésére törekszik. Az IOM tevékenységei magukban foglalják a nemzetközi migrációs jog, a politikai vita és a tanácsadás, a migráns jogok védelmének, a migráció egészségügyi és a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos dimenziójának előmozdítását. Az IOM alkotmánya elismeri a kapcsolatot a migráció és a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés között, valamint a szabad mozgáshoz való jogot.

6.3. Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO)

[53] Harmadrészt a szinte teljesen univerzális hatókörű, mintegy 190 tagállamot számláló Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labour Organisation – ILO*)^[131] említendő, amely a munka világát érintően végez 1919-es alapítása óta figyelemre méltó normaalkotási tevékenységet, ideértve a gazdasági

(munkavállalási) célú migráció vagy a kényszermunka egyes aspektusait, továbbá bizonyos speciális helyzetben lévő személyi csoportok határt átszelő mozgásának szabályait (például átutazó tengerészek úti okmányának szabályozása).^[132] Alapításának ötvenedik évfordulója alkalmából 1969-ben az ILO-t Nobel-békedíjjal tüntették ki.

[54] Az ILO keretében kötött, a migráns munkavállalókra vonatkozó fentebb említett (lásd a 3.1. alpontot) nemzetközi szerződések mellett a szervezet olyan munkaügyi problémákkal is foglalkozik, amelyek fokozottabban merülhetnek fel a migráns személyek (főként az irregulárisan tartózkodó és munkát vállaló külföldiek) esetében, úgymint például a munkahelyi kizsákmányolás vagy a kényszermunka.

6.4. Egyéb intézményesített együttműködési formák

[55] Az előzőeken kívül léteznek olyan multilaterális együttműködési formák („fórumok”), amelyek kevésbé intézményesültek, azaz nem minősülnek nemzetközi kormányközi szervezetnek, így az államok vagy más résztvevők kellően rugalmas egyeztetését és kooperációját teszik lehetővé.

[56] Ilyen a migráció és a fejlődés összefüggéseit vizsgáló, az ENSZ tagállamai által 2006-ban létrehozott – de az ENSZ-hez formálisan nem kapcsolódó – Migráció és Fejlődés Globális Fóruma (*Global Forum on Migration and Development* – GFMD).^[133]

[57] Szintén 2006-ban hasonló, lazább szervezeti keretet létesített az ENSZ Főtitkár a migrációkezeléssel (is) foglalkozó, az ENSZ-családba tartozó nemzetközi szervezetek és ügynökségek részére Globális Migrációs Csoport (*Global Migration Group* – GMG) néven.^[134] A 22 ENSZ entitást összefogó GMG a tagok közötti fokozott koordinációt, információáramoltatást és tanácsadást célozta. A szinergiák hatékony kihasználása végett a GMG szorosan együttműködött a GFMD-vel. 2019-től az újonnan létrehozott ENSZ Migrációs Hálózat váltotta fel és lépett a helyébe (lásd a 6.5. alpontban).

[58] További intézményes szereplőként – az ENSZ Emberi Jogi Tanács felügyelete alatti ún. különleges eljárásként (*special procedure*) – 1999 óta a migránsok emberi jogaival foglalkozó különleges jelentéstevő^[135] is tevékenykedik, míg az ENSZ Főtitkár 2006-ban a nemzetközi migrációért felelős különképviselőt^[136] is meghatalmazott a kérdéskör vizsgálatára, elemzésére és javaslatok megfogalmazására a világszervezet számára. Ez utóbbi az ENSZ 2018. decemberi globális migrációs egyezségének kormányközi előkészítő tárgyalásait is koordinálta, majd a marrákési kormányközi konferencia főtitkári teendőit is ellátta.

6.5. Az ENSZ globális migrációs egyezsége által felállított új struktúrák

[59] A 2018 decemberében a marokkói Marrákésbe összehívott ENSZ kormányközi konferencián^[137] ünnepélyesen elfogadott, majd röviddel azután az ENSZ Közgyűlése által is jóváhagyott „Globális egyezség a biztonságos, rendezett és szabályozott migrációért” (*Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*)^[138] gerince 23 célkitűzés, amelyek megvalósításához konkrét állami intézkedések sorát rendeli a dokumentum. Ezek magukban foglalják az emberi életek mentését a tengeren (8. célkitűzés); az embercsempészet elleni fellépést (9. célkitűzés); az emberkereskedelem megakadályozását (10. célkitűzés); a biztonságos és rendezett határellenőrzési és -átlépési rendszerek kiépítését (11. célkitűzés); a bevándorlók alapvető szükségleteinek biztosítását (15. célkitűzés); továbbá a származási és a célországok közötti együttműködést a migránsok visszatérése érdekében (21. célkitűzés) stb.

[60] A globális migrációs egyezség a benne foglaltak végrehajtására, annak nyomon követésére, ellenőrzésére, valamint a dokumentum felülvizsgálatára többfelé fórumot állított fel, és mechanizmust hívott életre (40–54. bekezdések).^[139] Az univerzális síkon túl a regionális szinten és kétoldalú relációkban egyaránt kívánatos tényleges, kézzel fogható megvalósítás katalizálása érdekében létrehozott egy minden érintett állami és nem állami szereplőt összekötő hivatott kapcsolati centrumot (*connection hub*), a migrációs projektek finanszírozást szolgáló induló pénzügyi alapot (*start-up fund*),^[140] kiegészülve egy online globális tudástárral (*global knowledge platform*).

[61] Az ENSZ Főtitkár döntésének megfelelően a globális migrációs egyezség ezen felül rendelkezik egy ENSZ Migrációs Hálózat (*UN Network on Migration*)^[141] felállításáról, amely munkájának összhangban kell lennie a világszervezet meglévő koordinációs mechanizmusaival, valamint az újrapozícionált ENSZ Fejlesztési Rendszerrel. E hálózat titkársági feladatait az IOM látja majd el. Ennek a feladatkörnek a hagyományosan ilyen adminisztratív és koordinációs teendőket ellátó, voltaképpen semleges ENSZ Titkárságra^[142] ruházása helyett az ENSZ-családon formai értelemben kívül álló, tevékenységét nem értékalapúan végző, hanem az államoknak technikai segítséget többnyire azok instrukciói alapján, már-már üzleti szemlélettel nyújtó, projektalapon

működő, erősen decentralizált nemzetközi szervezethez való kiszervezését a szakirodalomban kritikával szemlélik.^[143]

[62] Az ENSZ Főtitkárnak a fenti hálózatra támaszkodva két évente jelentést kell tennie a Közgyűlésnek a globális migrációs egyezség végrehajtásáról, az ENSZ e téren végzett tevékenységeiről, valamint az intézményi megállapodások működéséről.

[63] E globális okmány ezen felül felkérte a GFMD-t, a regionális konzultációs folyamatok (*regional consultative processes*) titkárságait és más globális, regionális és szubregionális fórumokat, hogy platformokat biztosítsanak a globális paktum végrehajtásával kapcsolatos tapasztalatok cseréjére, a szakpolitikákkal és az együttműködéssel kapcsolatos jó gyakorlatok megosztására, továbbá az innovatív megközelítések előmozdítására az érintett partnerek között.

[64] A jövőben – 2022-től kezdve – a négyévenként összeülő Nemzetközi Migrációs Felülvizsgálati Fórum (*International Migration Review Forum*) szolgál majd elsődleges kormányközi globális platformként arra, hogy az ENSZ-tagállamok megvitassák és megosszák egymással a globális egyezség megvalósításában elért eredményeket.^[144] A köztes időszakban pedig a GFMD biztosít majd globális keretek között lehetőséget és teret éves informális eszmecserére a migráció tárgyában, amely az ott megvitattott kérdéseket, bevált gyakorlatokat és innovatív megközelítéseket becsatornázza a Nemzetközi Migrációs Felülvizsgálati Fórum felé. Ezen felül az ENSZ Főtitkára és a Közgyűlés elnöke is fontos feladatok hárulnak a hatékony és koordinált nyomon követés és jelentéstételi mechanizmusok működtetésében.

7. JEGYZETEK

[1] Institut de Droit International: *Mass Migrations*, Annuaire de l'Institut de Droit International, 2017, 119–120. *Migrations de masse – travaux préparatoires (16ème commission)*.

[2] United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division: „The International Migration Report 2017” *ST/ESA/SER.A/403* 2017/ December.

[3] „Remarks – Mr. William Lacy Swing, Director General, International Organization for Migration To The High-Level Dialogue on International Migration and Development of the 68th Session of the United Nations General Assembly” Friday, 4 October 2013, United Nations Headquarters, New York

[4] A nemzetközi migráció különféle kiváltó okairól, a *push* (taszító) és a *pull* (vonzó) faktorok szerepéről a hazai társadalomtudományi szakirodalomban részletesebben lásd például RÉDEI Mária: *Mozgásban a világ, A nemzetközi migráció földrajza*, Budapest, ELTE Eötvös, 2007; HAUTZINGER Zoltán – HEGEDŰS Judit – KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*, Budapest, NKE, 2014, 1. Fejezet. A fentiekről, azok mennyiségi mutatóival együtt, átfogóan angol nyelven lásd például International Organization for Migration: *World Migration Report 2018*, Geneva, 2019, Chapter 3; International Organization for Migration: *Global Migration Indicators 2018*, Global Migration Data Portal: *Global Migration Indicators 2018*, Berlin, Analysis Centre, 2018, Chapter 3.

[5] Mindenekelőtt a menekültek jogállásáról szóló 1951. évi genfi egyezmény, annak 1967. évi, New Yorkban elfogadott kiegészítő jegyzőkönyve (kihirdette: 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről).

[6] A nemzetközi migrációs jog alapfogalmainak (ideértve a fentebb említetteket) glosszárumszerű áttekintését adja például International Organization for Migration: *International Migration Law – Glossary on Migration*, Geneva, IOM, 2004. *International Migration Law – Glossary on Migration*.

[7] Hasonlóan lásd Vincent CHETAIL: „Droit international des migrations: fondements et limites du multilatéralisme” in Habib GHERARI – Rostane MEHDI (szerk.): *La société internationale face aux défis migratoires*, Paris, A. Pedone, 2012, 38.

[8] Lásd például BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog I, Általános rész*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2004, 237; BOKORNÉ SZEGŐ Hanna: *Nemzetközi jog*, Budapest, Aula, ⁶2006, 247; a külföldi jogirodalomban például Vincent CHETAIL: „The Human Rights of Migrants in General International Law: From Minimum Standards to Fundamental Rights” *Georgetown Immigration Law Journal* 2013, 227–228.

[9] A diplomáciai védelem jogintézményéről részletesen lásd például magyarul: SCHIFFNER Imola: „Jog vagy kötelezettség – avagy diplomáciai védelem az államok gyakorlatában” *De iurisprudencia et iure publico* 2010, 1–29;

angolul: Chittharanjan F. AMERASINGHE: *Diplomatic Protection*, Oxford, Oxford University Press, 2008.

- [10] Hasonlóan lásd például Brian OPESKIN – Richard PERRUCHOUD – Jillyanne REDPATH-CROSS (szerk.): *Foundations of International Migration Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, 6; HARASZTI Katalin: „A külföldiek kiutasítást előkészítő őrizete. Rendészet kontra alapjogok, a fogva tartás alternatívái” *Belügyi Szemle* 2013, 5.
- [11] Hugo GROTIUS: *A háború és a béke jogáról 1–2*, ford. HARASZTI György et al., Budapest, Pallas-Attraktor, 1999.
- [12] Francisco DE VITORIA: „On the American Indians” in Anthony PAGDEN – Jeremy LAWRENCE (szerk.): *Francisco de Vitoria: Political Writings*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- [13] Emer DE Vattel: *Le droit des gens, ou Principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des Nations et des Souverains*, Paris, 1830, Livre II, Chapitre VIII.
- [14] Strukturált és reflektív áttekintését adja a klasszikusok vonatkozó téziseinek Vincent CHETAIL: „Sovereignty and Migration in the Doctrine of the Law of Nations: An Intellectual History of Hospitality from Vitoria to Vattel” *European Journal of International Law* 2016, 901–922.
- [15] Louis VARLEZ: „Les migrations internationales et leur réglementations” in *Recueil des cours de l'Académie de Droit International de la Haye*, Leiden, Brill–Nijhoff, 1927.
- [16] Magyar nyelven átfogó jelleggel a főbb nemzetközi instrumentumokat bemutatja KAROLINY Eszter – MOHAY Ágoston: *A nemzetközi migráció jogi keretei*, Pécs, Publikon, 2009.
- [17] Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in Which They Live (13 December 1985), UN General Assembly, A/RES/40/144.
- [18] New York Declaration for Refugees and Migrants (19 September 2016), UN General Assembly, A/RES/71/1.
- [19] Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (19 December 2018) UN General Assembly A/RES/73/195; valamint Global Compact on Refugees (17 December 2018), Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, Part II, UN General Assembly Official Records, Seventy-third Session, Supplement No. 12, A/73/12 (Part II).
- [20] *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*, New York, 18 December 1990, 2220 U.N.T.S. 3., hatályba lépett: 2003. július 1. Bár Magyarország nem részes állam, a szerződészöveg magyar fordítása fellelhető: BOKORNÉ SZEGŐ Hanna – MAVI Viktor (szerk.): *Emberi jogok a nemzetközi jogban: Alapvető okmányok gyűjteménye*, Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja, 1994.
- [21] A részes államok mindenkori száma nyomon követhető az ENSZ hivatalos oldalán.
- [22] *Convention concerning Migration for Employment (Revised 1949)*, No. 97, Geneva, 32nd ILC session, 1 July 1949.
- [23] *Convention concerning Migrations in Abusive Conditions and the Promotion of Equality of Opportunity and Treatment of Migrant Workers*, No. 143, Geneva, 60th ILC session, 24 June 1975.
- [24] *Convention Relating to the Status of Refugees*, Geneva, 28 July 1951, 189 U.N.T.S. 137; valamint *Protocol Relating to the Status of Refugees*, New York, 31 January 1967, 606 U.N.T.S. 267. Mindkettőt kihirdette: 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről.
- [25] *Convention relating to the Status of Stateless Persons*, New York, 28 September 1954, 360 U.N.T.S. 117. Kihirdette: 2002. évi II. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében New Yorkban, 1954. szeptember 28-án létrejött, a Hontalan Személyek Jogállásáról szóló Egyezmény kihirdetéséről.
- [26] *Convention on the Reduction of Statelessness of 30 August 1961*, 989 U.N.T.S. 175. Kihirdette: 2009. évi XV. törvény a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló, 1961. augusztus 30-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény kihirdetéséről.
- [27] *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, New York, 15 November 2000, 2237 U.N.T.S. 319; valamint *Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, New York, 15 November 2000, 2241 U.N.T.S. 507. Kihirdette: 2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről, illetve 2006. évi CIII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek a migránsok szárazföldön, légi úton és tengeren történő csempészete elleni fellépéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.

- [28] *International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS)*, London, 1 November 1974, illetve *Protocol of 1978 relating to the International Convention for Safety of Life at Sea of 1 November 1974*, London, 17 February 1978. Kihirdette: 2001. évi XI. törvény a Londonban, 1974. november hó 1. napján kelt Életbiztonság a tengeren" tárgyú nemzetközi egyezmény és az ahhoz csatolt 1978. évi Jegyzőkönyv („SOLAS 1974/1978.”) kihirdetéséről.
- [29] *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 December 1982, 1833 U.N.T.S. 3. Ennek a magyar jogban történő kihirdetése még mindig várat magára.
- [30] Vincent CHETAIL: „Conceptualizing International Migration Law” *ASIL Proceedings* 2016, 203; Vincent CHETAIL: „The Architecture of International Migration Law: A Deconstructivist Design of Complexity and Contradiction” *American Journal of International Law (unbound)* 2017, 18–23.
- [31] International Law Commission, *Report on the Work of Its Sixty-Sixth Session, Draft Articles on the Expulsion of Aliens*, GAOR, 69th session, Supplement No. 10 (A/69/10) (2014).
- [32] *Resolution adopted by the General Assembly on 10 December 2014 [on the report of the Sixth Committee (A/69/498)]*, 69/119. Expulsion of aliens, A/RES/69/119, 14 December 2014, para. 1. és 3.
- [33] *Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2017 [on the report of the Sixth Committee (A/72/461)]* 72/119. Expulsion of aliens, A/RES/72/117, 18 December 2017, para. 3.
- [34] *Universal Declaration of Human Rights*, adopted by UN General Assembly Resolution 217 A(III) of 10 December 1948. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 369 nyelven – köztük magyarul is – elérhető az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának [honlapján](#).
- [35] *International Covenant on Civil and Political Rights*, New York, 16 December 1966, 999 U.N.T.S. 171. Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
- [36] *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, New York, 16 December 1966, 993 U.N.T.S. 3. Kihirdette: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
- [37] *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, New York, 10 December 1984, 1465 U.N.T.S. 85. Kihirdette: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.
- [38] *Convention on the Rights of the Child*, New York, 20 November 1989, 1577 U.N.T.S. 3. Kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.
- [39] UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, 41 UN GAOR, Supplement No. 40, UN Doc. A/41/40. Annex VI, 11 April 1986.
- [40] *European Convention on Establishment*, Paris, 13 December 1955 (ETS No. 19).
- [41] *European Agreement on Regulations governing the Movement of Persons between Member States of the Council of Europe*, Paris, 13 December 1957 (ETS No. 25). Kihirdette: 2013. évi LXIII. törvény az Európa Tanács tagállamai között a személyek szabad mozgásának szabályairól szóló, 1957. december 13-án, Párizsban aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.
- [42] *European Convention on the Legal Status of Migrant Workers*, Strasbourg, 24 November 1977 (ETS No. 93).
- [43] *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Warsaw, 16 May 2005 (CETS No. 197). Kihirdette: 2013. évi XVIII. törvény az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezményének kihirdetéséről.
- [44] *European Agreement on the Abolition of Visas for Refugees*, Strasbourg, 20 April 1959 (ETS No. 31). Kihirdette: 2009. évi XC. törvény a menekültek vízumkötelezettségének eltörléséről szóló, 1959. április 20-án, Strasbourgban aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.
- [45] *European Agreement on Transfer of Responsibility for Refugees*, Strasbourg, 16 October 1980 (ETS No. 107).
- [46] Lásd például *Twenty Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Forced Return*, adopted at the 925th Meeting of the Ministers' Deputies, Strasbourg, 4 May 2005. Az ET Miniszteri Bizottságának egyéb, migrációs tárgyú ajánlásai elérhetők az Európa Tanács [hivatalos oldalán](#). Az ET Parlamenti Közgyűlés nagyszámú tárgybeli határozatainak és ajánlásainak felkutatásához jó kiindulópont a Parlamenti Közgyűlés [hivatalos oldala](#).
- [47] *Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation 1862(2009) on environmentally induced*

migration and displacement: a 21st-century challenge, text adopted by the Assembly on 30 January 2009 (9th Sitting).

[48] Ezekből a kétoldalú egyezményekből bőséges ízelítőt találhatunk a Nemzetközi Migrációs Szervezet jól kereshető és logikusan strukturált [migrációs jogi adatbázisában](#) (IOM Migration Law Database).

[49] Részletesebben például Elspeth GUILD – Vladislava STOYANOVA: „The Human Right to Leave Any Country: A Right to Be Delivered” *European Yearbook on Human Rights* 2018, 373–394.

[50] Lásd például Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány 12. cikk (3) bekezdés; Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv az Európai Emberi Jogi Egyezményhez (ETS No. 46), 2. cikk (2) bekezdés; Amerikai Emberi Jogi Egyezmény 22. cikk (2) bekezdés; illetve az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája 12. cikk (2) bekezdés.

[51] Bővebben például MOLNÁR Tamás: „Non-refoulement elve” in LAMM Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*, Budapest, HVG–Orac, 2018, 546–553; Cathryn COSTELLO – Michelle FOSTER: „Non-refoulement as Custom and Jus Cogens? Putting the Prohibition to the Test” *Netherlands Yearbook of International Law* 2016, 273–327; Elihu BETLEHEM – Daniel LAUTERPACHT: „The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion” in Erika FELLER – Volker TÜRK – Frances NICHOLSON (szerk.): *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 88–177.

[52] Ennek szokásjogi karakterét taglalja például Vincent CHETAIL: „The transnational movement of persons under general international law – Mapping the customary law foundations of international migration law” in Vincent CHETAIL – Céline BAULOZ (szerk.): *Research Handbook on International Law and Migration*, Cheltenham, Edward Elgar, 2014, 50–54. Egyértelműen szokásjogi erejűnek tekinti e tilalmat az önkényes fogva tartást vizsgáló ENSZ munkacsoport (*UN Working Group on Arbitrary Detention – WGAD*) is: [Revised Deliberation No. 5 on deprivation of liberty of migrants](#), 7 February 2018, para. 8. („The prohibition of arbitrary detention is absolute, meaning that it is a non-derogable norm of customary international law...”).

[53] Erről lásd bővebben például MOLNÁR Tamás: „A külföldiek kiutasításának általános nemzetközi jogi feltételrendszere és tilalomfái” in HAUZINGER Zoltán (szerk.): *Migráció és rendészet*, Budapest, Magyar Rendésztudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2015, 121–144. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottság által készített, a külföldiek kiutasításáról szóló 2014. évi tervezet tulajdonképpen szintén szokásjogi normának tekintve kodifikálta a kollektív kiutasítás tilalmát [*Expulsion of aliens – Text of the draft articles and commentaries thereto*, Report of the International Law Commission, Sixty-sixth session, GAOR, 69th session, Supplement No 10, A/69/10 (2014), 14–15.].

[54] Ezt fejtegeti például CHETAIL (7. j.) 45–48; CHETAIL–BAULOZ (52. j.) 65–70. A nemzetközi bírósági gyakorlatból szemezgetve eklatáns példát szolgáltat az Amerikai Emberi Jogi Bíróság esetjoga, amely nem csupán elismerte a diszkrimináció tilalmának szokásjogi jellegét a külföldi munkavállalók és az adott ország állampolgárai relációjában, de ezen túlmenően egyenesen *ius cogens* normának minősítette azt ([Juridical Condition and Rights of Undocumented Migrants](#), Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion OC-18/03 of 17 September 2003, para. 101.).

[55] Az ENSZ nagy emberi jogi kodifikációs szerződéseinek végrehajtását felügyelő ellenőrző bizottságok (*treaty bodies*) gyakorlatából erre nézve lásd UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment No. 18 (Non-discrimination)*, HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. I), 10 November 1989, para. 13; UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, *CERD General Recommendation No. XXX: Discrimination Against Non-Citizens*, UN Doc. CERD/C/64/Misc.11/rev.3, 19 August 2004, para. 4; UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *CESCR General Comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, E/C.12/GC/20, 2 July 2009, para. 13.

[56] Vö. CHETAIL (7. j.) 35–48; CHETAIL–BAULOZ (52. j.) 9–64; CHETAIL (30. j., 2016) 202; CHETAIL (30. j., 2017) 18–23.

[57] Hasonlóan lásd CHETAIL (7. j.) 35.

[58] Az Amerikai Államok Szervezete keretében zajló migrációs tárgyú normaalkotást, illetve a migráció-kezelésre irányuló multilaterális erőfeszítéseket összefoglalóan lásd az OAS [honlapján](#).

[59] Ennek egyik legmarkánsabb példája, hogy az ECOWAS égisze alatt létrehoztak egy, a személyek szabad mozgását biztosító nyugat-afrikai térséget, amely a szabad mozgás jogát a Közösség tagállamai állampolgárainak biztosítja 90 napot meg nem haladó tartózkodás esetén. [Protocol A/P.1/5/79 relating to Free Movement of Persons, Residence and Establishment](#) Dakar, 29 May 1979. Áttekintő bemutatását lásd például Samuel Kehinde OKUNADE – Olusola OGUNNUBI: „A »Schengen« Agreement in Africa? African Agency and the ECOWAS Protocol on Free Movement” *Journal of Borderlands Studies* 2018.

[60] Vö. CHETAIL (30. j., 2017) 23.

[61] Vö. OPESKIN–PERRUCHOUD–REDPATH-CROSS (10. j.) 84–90; Liliana Lyra JUBILUT – Rachel DE OLIVIERA LOPES: „Strategies for the Protection of Migrants through International Law” *Groningen Journal of International Law* 2017, 50–52; Vincent CHETAIL: *International Migration Law*, Oxford, Oxford University Press, 2019, Chapter 6. The Functions and Evolution of Soft Law on Global Migration Governance.

[62] Jogi természetük elemzését lásd például Anne PETERS: „The Global Compact for Migration: to sign or not to sign?” *EJIL: Talk! – Blog of the European Journal of International Law* 21 November 2018; valamint az *EJIL:Talk!*-on megjelent blogszimpozium 2019. február 27 és március 5. között közzétett írásait (indító blogbejegyzés: Kristof GOMBEER – Tamás MOLNÁR – Tom SYRING – Daniela VITIELLO: „Introduction to the Symposium on ‘the UN Global Compacts on Migration and Refugees: The Twin Peaks?’” *EJIL: Talk! – Blog of the European Journal of International Law*, 27 February 2019).

[63] A nemzetközi *soft law* lehetséges joghatásait és szerepét bővebben tárgyalja a magyar jogirodalomban például BLUTMAN László: „Nemzetközi soft law: hagyjuk dolgozni Occam borotváját” *Közjogi Szemle* 2008, 28–37; KARDOS Gábor: „Mi is az a nemzetközi soft law?” in NAGY Boldizsár – JENEY Petra (szerk.): *Nemzetközi jogi olvasókönyv*, Budapest, Osiris, 2002, 76–82; továbbá angol nyelven például Andrew T. GUZMAN – Timothy MEYER: „International Soft Law” *Journal of Legal Analysis* 2010, 171–225. Kimondottan a nemzetközi migrációs jog kontextusában elemezi e kérdést: CHETAIL (61. j.) 6. fejezet; PETERS (62. j.).

[64] Illusztrációként például *Dorzema v. Dominican Republic*, Inter-American Court of Human Rights, Merits, Reparations, and Costs, Judgment of 24 October 2012, Inter-Am.Ct.H.R. (ser. C) No. 12688; *Veles Loor v. Panama*, Inter-American Court of Human Rights, Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs, Judgment of 23 November 2010, Inter-Am.Ct.H.R. (ser. C) No. 12581; *Juridical Condition and Rights of Undocumented Migrants*, Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion OC-18/03 of 17 September 2003.

[65] *Colombian-Peruvian asylum case*, Judgment of 20 November 1950, I.C.J. Reports 1950, 266; *Haya de la Torre Case (Colombia v. Peru)*, Judgement of 13 June 1951, I.C.J. Reports 1951, 4.

[66] *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, Preliminary Objections, Judgment of 24 May 2007, I.C.J. Reports 2007, 582.

[67] *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, Merits, Judgment of 30 November 2010, I.C.J. Reports 2010, 639.

[68] A felperes állam által kért ideiglenes intézkedések tárgyában hozott döntést lásd: *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Qatar v. United Arab Emirates)*, Interim Measures, Order of 23 July 2018.

[69] Lásd például UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, 41 U.N. G.A.O.R., Supplement No. 40, UN Doc. A/41/40. Annex VI, 11 April 1986; Human Rights Committee, *CCPR General Comment No. 27: Article 12 (Freedom of Movement)*, U.N. Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.9, 2 November 1999.

[70] Vincent CHETAIL: „Le Comité des Nations Unies contre la torture et l'éloignement des étrangers: dix ans de jurisprudence (1994-2004)” *Revue suisse de droit international et européen* 2006, 63–104.

[71] Alexander T. ALEINKOFF: „International Legal Norms on Migration: Substance without Architecture” in Richard CHOLEWINSKI – Richard PERRUCHOUD – Euan MACDONALD (szerk.): *International Migration Law. Developing Paradigms and Key Challenges*, The Hague, T.M.C. Asser, 2007, 467–480.

[72] Richard B. LILLICH: *The Human Rights of Aliens in Contemporary International Law*, Manchester, Manchester University Press, 1984, 122. („giant unassembled juridical jigsaw puzzle, [in which] the number of pieces is still uncertain and the grand design is still emerging”).

[73] CHETAIL (30. j., 2017) 21, 23.

[74] Ezt az 1985. évi ENSZ közgyűlési nyilatkozat [2. cikk (1) bekezdés], továbbá a 2018. decemberi Globális Migrációs Egyezség [15. bekezdés c) pont] mellett számos nemzetközi bírósági ítélet is visszhangozza, köztük az Európai Emberi Jogi Bírósággal (lásd például *F.G. v. Sweden [GC]*, no. 43611/11, Judgment of 23 March 2016, § 111; *Hirsi Jamaa and Others v. Italy [GC]*, no. 27765/09, Judgment of 23 February 2012, § 113, ECHR 2012; *Gül v. Switzerland*, no. 23218/94, Judgment of 19 February 1996, § 38, ECHR 1996-I; *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, Judgment of 28 May 1985, § 67, Series A no. 94). Az EJEB külföldiekre vonatkozó ítélkezési gyakorlatáról áttekinthetően lásd például Hélène LAMBERT: *The position of aliens in relation to the European Convention of Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe, 2007.

[75] CHETAIL (30. j., 2017) 23.

[76] Az IOM a 2000-es évek elejétől minden évben San Remóban rendezi meg egyhetes továbbképzését „*IOM Course on International Migration Law*” címmel. Ugyanilyen néven működik egy szervezeti egysége is (*International Migration Law Unit*) a jogi ügyek főosztályán belül, továbbá ezzel a gyűjtőfogalommal jelölve tartanak fenn külön [weboldalt](#) az IOM internetes portálján belül.

[77] Richard PLENDER: *International Migration Law*, Dordrecht–Boston–London, Martinus Nijhoff, 1972; amit aztán 1988-ban újra kiadtak.

[78] Ennek főbb pilléréit a következő művek alkotják: T. Alexander ALEINIKOFF – Vincent CHETAIL (szerk.): *Migration and International Legal Norms*, The Hague, T.M.C. Asser, 2003; CHOLEWINSKI–PERRUCHOUD–MACDONALD (71. j.); OPESKIN–PERRUCHOUD–REDPATH-CROSS (10. j.); Brian OPESKIN – Richard PERRUCHOUD – Jillyanne REDPATH-CROSS (szerk.): *Droit international des migrations*, Zurich, Schulthess, 2014; CHETAIL–BAULOZ (52. j.); Richard PLENDER (szerk.): *Issues in International Migration Law*, Leiden, Brill–Nijhoff, 2015; CHETAIL (61. j.).

[79] A jelenleg használatos és forgalomban levő hazai szerzőségű tankönyvek közül röviden kitér a kérdésre (általánosságban vagy a menekültek nemzetközi jogi védelmére koncentráva): KARDOS Gábor – LATTMANN Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*, Budapest, ELTE Eötvös, 2013, X. fejezet; BRUHÁCS (8. j.) VII. 5. alfejezet; KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László (szerk.): *Nemzetközi jog*, Budapest, CompLex, 2018, 23–24. fejezet; KOVÁCS Péter: *Nemzetközi jog*, Budapest, Osiris, 2016, VII. 9. alfejezet; a korábban használatosak közül például BOKORNÉ SZEGŐ (8. j.) VIII. 6. alfejezet; NAGY Károly: *Nemzetközi jog*, Budapest, Püski, 1999, 7. fejezet egyes részei.

[80] Francisco V. GARCIA-AMADOR: „Calvo Doctrine, Calvo Clause” in Rudolf BERNHARDT (szerk.): *Encyclopedia of Public International Law*, Amsterdam, Elsevier, 1992, 521–523.

[81] James Brown SCOTT (szerk.): *The International Conferences of American States, 1889–1928: A Collection of the Conventions, Recommendations, Resolutions, Reports, and Motions Adopted by the First Six International Conferences of the American States, and Documents Relating to the Organization of the Conferences*, Oxford, Oxford University Press, 1931.

[82] *Convention relative to the Rights of Aliens*, Mexico City, 29 Jan 1902, OAS Law and Treaty Series No. 32; *Convention on the Status of Aliens*, Havana 20 February 1928, OAS Law and Treaty Series No. 34.

[83] CHETAIL (7. j.) 227–231; Hollin DICKERSON: „Minimum Standards” in Rüdiger WOLFRUM (szerk.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008, article last updated: October 2010; Kay HAILBRONNER – Jana GOGOLIN: „Aliens” in Rüdiger WOLFRUM (szerk.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008, article last updated: July 2013, para. 1, 26–28.

[84] Lásd például *L.F.H. Neet and Pauline Neer (U.S.A) v. United Mexican States*, General Claims Commission (Mexico/U.S.A.), Award of 15 October 1926; *Administrative Decision No. V, United States v. Germany*, Award of 31 October 1924, United Nations, R.I.A.A., vol. VII, 119.

[85] E jogfejlődési ívről festett részletes tablót: CHETAIL (8. j.) 225–255.

[86] Ezt az általános személyi hatályt erősítette meg például UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment No. 31: Nature of the General Legal Obligation on States Parties to the Covenant*, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 29 March 2004. A roppant gazdag szakirodalomból szemezgetve bővebben: Thomas BUERGENTHAL: *Nemzetközi emberi jogok*, Budapest, Helikon, 2001; HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*, Budapest, Osiris, 2003; BRAGYOVA András: „Alapjogok – emberi jogok fogalma” in LAMM Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*, Budapest, HVG–Orac, 2018, 19–25.

[87] *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, Preliminary Objections, Judgment of 24 May 2007, I.C.J. Reports 2007, 599, para. 39. („Mivel a nemzetközi jog az egyének számára biztosított jogokkal kapcsolatban számottevő fejlődésen ment keresztül az elmúlt évtizedekben, a diplomáciai védelem tárgyi hatálya – amely eredetileg a külföldiekkel való bánásmód minimumszterdjének állítólagos megsértésére korlátozódott – később kiterjedt, többek között, a nemzetközileg garantált emberi jogokra.” „Owing to the substantive development of international law over recent decades in respect of the rights it accords to individuals, the scope *ratione materiae* of diplomatic protection, originally limited to alleged violations of the minimum standard of treatment of aliens, has subsequently widened to include, inter alia, internationally guaranteed human rights.”).

[88] BOKORNÉ SZEGŐ (8. j.) 248.

[89] Ezt visszhangozza például Institut de Droit International: „*Migrations de masse – travaux préparatoires (16ème commission)*” *Annuaire de l’Institut de Droit International* 2017, 136–137.

[90] Lásd az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk (2) bekezdését, az Európai Unió működéséről szóló szerződés 20. cikk (2) bekezdés *a*) pontját és a 21. cikk (1) bekezdését, valamint az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelvét (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről HL L 158, 2004.04.30, 77–123.

[91] Lásd az Európai Unió keretébe beillesztett schengeni vívmányokról szóló 19. jegyzőkönyvet HL C 326., 2012.10.26., 290–292. és az 1985. évi Schengeni Megállapodást, valamint az előbbi operacionalizáló 1990. évi Schengeni Végrehajtási Egyezményt (*Egyezmény a Benelux Gazdasági Unió államai, a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Francia Köztársaság kormányai között a közös határoikon történő ellenőrzések fokozatos megszüntetéséről szóló, 1985. június 14-i Schengeni Megállapodás végrehajtásáról*, HL L 239, 2000.9.22., 19–62.

[92] *Agreement Establishing the Commonwealth of Independent States*, Minsk, 8 December 1991, 5. cikk.

[93] *Protocol A/P.1/5/79 relating to Free Movement of Persons, Residence and Establishment*, Dakar, 29 May 1979.

[94] Ilyen például a Magyar Köztársaság Kormánya és az Egyiptomi Arab Köztársaság Kormánya között 2009-ben kötött részleges vízummentességi megállapodás (kihirdette: 2009. évi XI. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és az Egyiptomi Arab Köztársaság Kormánya között a diplomata útlevéllel rendelkező állampolgáraik kölcsönös vízummentességéről szóló megállapodás kihirdetéséről), amely a diplomata és szolgálati útlevéllel rendelkezők kölcsönös vízummentességéről szól.

[95] Lásd az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1806 rendelete (2018. november 14.) a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról, I-II. Mellékletek, HL L 303, 2018.11.28., 39–58.

[96] Vö. UN Human Rights Committee, *CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, 41 UN GAOR, Supplement No. 40, UN Doc. A/41/40. Annex VI, 11 April 1986; illetve UN General Assembly, *Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in Which They Live* (13 December 1985) A/RES/40/144.

[97] UN Working Group on Arbitrary Detention, *Revised Deliberation No. 5 on deprivation of liberty of migrants*, 7 February 2018.

[98] Erről bővebben lásd például: Paola PACE (szerk.): *Migration and the Right to Health: A Review of International Law*, Geneva, International Organization for Migration, 2009.

[99] Ez a speciális kategória a többnyire az angolszász országokban meghonosodott *working holiday schemes* által lefedett (fiatal felnőtt) külföldieket jelöli (tipikusan a 18–30/35 éves korosztály). A 2010-es évek óta Magyarország is több ilyen kétoldalú egyezményt kötött az ideiglenesen munkát vállaló turisták programjáról például Új-Zélanddal, Ausztráliával, Hong Konggal, Japánnal vagy Dél-Koreával. A hatályos bilaterális egyezmények felsorolása megtalálható a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal honlapján. E szerződéstípus hazai gyakorlatáról lexikon-tömörségű, de informatív áttekintést nyújt: F. TÓTH Gábor: „Working Holiday Scheme (WHS)” in BÁBA Iván (főszerk.) – SÁRINGER János (szerk.): *Diplomáciai lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve*, Budapest, Éghajlat, 2018, 326–327.

[100] Ezt az alappremisszát a tudós társaságok közül a Nemzetközi Jogi Intézet (*Institut de Droit international*) is megfogalmazta már a XIX. század végén Lásd Gustave ROLIN-JAQUEMYNS: „The Right of Expulsion of Aliens” *Annuaire de l’Institut de droit international* 1888–1889, 235. A nemzetközi választottbíróági gyakorlatban is korán kikristályosodott, például *Boffolo case* (Italian-Venezuelan Mixed Claims Commission, 1903), U.N.R.I.A.A., vol. X, 528. A kurrens jogi szakirodalomban lásd például United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights: „Expulsion of aliens in international human rights law” *OHCHR Discussion paper* Geneva, September 2006; Nils COLEMAN: *European Readmission Policy: Third Country Interests and Refugee Rights*, Leiden–Boston, Martinus Nijhoff, 2009, 30; HAILBRONNER–GOGOLIN (83. j.) para. 12, 14, 21; Walter KÄLIN: „Aliens, Expulsion and Deportation” in Rüdiger WOLFRUM (szerk.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008, article last updated: October 2010, para. 4.

[101] Lásd például a magyar Btk. (2012. évi C. törvény) 33. § (1) bekezdés *i*) pontját és az 59–60. §-t.

[102] A ténylegesen végrehajtott kiutasítások, vagyis az ország területéről eltávolított ún. harmadik országbeli állampolgárok száma azonban ennél lényegesen kevesebb. 2013-ban a EU-tagállamok mintegy 166 470 nem uniós állampolgárral szemben hozott kiutasítási határozatot hajtottak végre [forrás: a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A bevándorlásról és a menekültügyről szóló ötödik éves jelentés (2013), COM (2014) 288 final, 4–5.], míg ez a szám (a kiutasított és ténylegesen visszaküldött Európai Unió kívüli állampolgárok

száma) 2012-ben 186 630-ra rúgott [forrás: *a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A bevándorlásról és a menekültügyről szóló negyedik éves jelentés* (2012), COM (2013) 422 final, 4.]. A kiutasított harmadik országbeli állampolgárok EU-ból való hazatérésének legutóbbi statisztikai szintén romló visszatérési arányokat festenek le: 2017-ben 20%-kal kevesebben tértek haza az EU-ból kiutasítottak közül, mint az azt megelőző évben (226 150 főről 188 920-ra esett vissza a számuk). Ez annyit tesz, hogy a visszaküldés hatékonysága uniós szinten a 2016. évi 45,8%-ról 2017-ben 36,6%-ra esett vissza [forrás: *a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Eredményjelentés az európai migrációs stratégia végrehajtásáról*, COM (2018) 301 final, 16].

[103] *Expulsion of aliens, Memorandum by the Secretariat*. International Law Commission, Fifty-eighth session, Geneva, 1 May – 9 June and 3 July – 11 August 2006, A/CN.4/565, 10 July 2006, 140–173.

[104] Walter KÄLIN: „Limits to Expulsion under the International Covenant on Civil and Political Rights” in Francesco SALERNO (szerk.): *Diritti dell’Uomo, Estradizione ed Espulsione*, Padua, CEDAM, 2003, 144–145.

[105] United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights (100. j.).

[106] International Law Commission, *Report on the Work of Its Sixty-Sixth Session, Draft Articles on the Expulsion of Aliens*, GAOR, 69th session, Supplement No. 10 (A/69/10) (2014).

[107] A vonatkozó strasbourgi esetjog jó összefoglalását adja például: *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights – Right to respect for private and family life, home and correspondence*, Strasbourg, Council of Europe/European – Court of Human Rights, 31 December 2018, para. 308–314. A család egységének elvét mint kiutasítási akadályt a Nemzetközi Jogi Bizottság 2014. évi tervezete is elismeri és nevesíti (18. cikk).

[108] E rendelkezésnek az egyezmény részes államok általi végrehajtását ellenőrző szakértői bizottsága, az ENSZ Kínzás Elleni Bizottság általi legutóbbi kvázi autentikus értelmezést lásd Committee against Torture, General comment No. 4 (2017) on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22, CAT/C/GC/4, 4 September 2018.

[109] Ezt az értelmezést tulajdonította az érintett cikknek az Egyezségokmány alkalmazását ellenőrző-nyomon követő Emberi Jogi Bizottság is két általános magyarázatában (*CCPR General Comment No. 20: Article 7 [Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment]*), 10 March 1992, UN Doc. HRI/GEN/1/Rev, para. 9; valamint *CCPR General Comment No. 31: Nature of the General Legal Obligation on States Parties to the Covenant*, 29 March 2004, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, para. 12). Bővebben lásd például Tamás MOLNÁR: „Limitations on the Expulsion of Aliens Imposed by the International Covenant on Civil and Political Rights – A Retrospect of 50 Years” in Marcel SZABÓ – Réka VARGA – Petra Lea LÁNCOS (szerk.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2017*, The Hague, Eleven International, 2018, 86–89.

[110] *Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto*, Strasbourg, 16 September 1963 (ETS No.46). Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

[111] A PPJNE-ben védett emberi jogokat tulajdonképpen autentikusan értelmező és alkalmazó független monitoring-testület, az Emberi Jogi Bizottság gyakorlata is alátámasztja a kollektív kiutasítás tilalmának az Egyezségokmány 13. cikkéből való levezetettességét (*CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, 41 UN GAOR, Supp. No. 40, UN Doc. A/41/40. Annex VI, 11 April 1986, para. 10.).

[112] Az Emberi Jogi Bizottság a kollektív kiutasítás tilalmát a 15. számú általános magyarázatán (1986) túl későbbi országjelentésekben is hangsúlyozta, amelyekből az is kiviláglik, hogy ez a tilalom nem csupán a legális migránsokra, hanem a jogszerűtlenül az országban tartózkodó külföldiekre ugyanúgy vonatkozik (például *Concluding Observations on the Dominican Republic*, CCPR/CO/71/DOM, 26 April 2001, para. 16.).

[113] Jean-Marie HENCKAERTS: *Mass Expulsion in Modern International Law and Practice*, The Hague, Kluwer Law International, 1995.

[114] International Law Commission, *Third report on the expulsion of aliens, by Mr. Maurice Kamto, Special Rapporteur*, A/CN.4/581. 19 April 2007, para. 112–115.

[115] COLEMAN (100. j.) 28–33; Kay HAILBRONNER: „Readmission agreements and the obligation on States under public international law to readmit their own and foreign nationals” *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 1997, 1–49.

[116] Az Európai Unió által megkötött visszafogadási egyezmények aktuális listája megtalálható az Európai

Bizottság honlapján. Az EU visszafogadási egyezményeinek, valamint e tárgyú gyakorlatának elemzéséről lásd például Jean-Pierre CASSARINO: „A Reappraisal of the EU’s Expanding Readmission System” *The International Spectator* 2014, 130–145; Jean-Pierre CASSARINO: „Informalizing EU readmission policy” in Ariadna RIPOLL SERVENT – Florian TRAUNER (szerk.): *The Routledge Handbook of Justice and Home Affairs Research*, Abingdon, Routledge, 2018, 83–98.

[117] Egyedülálló és roppant gazdag visszafogadási tárgyú szerződés-gyűjteményt gondoz és bővít folyamatosan Jean-Pierre Cassarino saját honlapján: [Inventory of the bilateral agreements linked to readmission](#).

[118] Torsten STEIN: „Extradition” in Rüdiger WOLFRUM (szerk.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008, article last updated: February 2011.

[119] *European Convention on Extradition*, Paris, 13 December 1957 (ETS No. 24). Kihirdette: 1994. évi XVIII. törvény a Párizsban, 1957. december 13-án kelt, európai kiadatási egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyveinek kihirdetéséről.

[120] *International Convention Against the Taking of Hostages*, New York, 17 December 1979, 1316 U.N.T.S. 205. Kihirdette: 1987. évi 24. törvényerejű rendelet a Tűszeszedés Elleni Nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről.

[121] HARGITAI József: *Nemzetközi jog a gyakorlatban*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008, 476.

[122] BRUHÁCS (8. j.) 240.

[123] A nemzetközi migrációkezelés majd valamennyi intézményi szereplőjének felsorolását lásd *Compendium of International Organisations Active in the Field of Migration*, Geneva, International Organization for Migration, 2002. E nemzetközi szervezeteknek a migrációs tárgyú nemzetközi jogalkotásban játszott szerepét áttekinti például Nikos ZAIKOS: „A Giant Unassembled Juridical Jigsaw Puzzle”: Universal Intergovernmental Organizations and the Development of Migration Law” in Thomas SKOUTERIS – Michael VAGIAS (szerk.): *International Organizations and the Protection of Human Rights. Essays in honour of Professor Paroula Naskou-Perraki*, Athens, Themis Publications, 2014, 203–213.

[124] Felállította: *General Assembly Resolution 428 (V) of 14 December 1950 (Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees)*. Lásd a UNHCR honlapját.

[125] Informatív, nemzetközi jogi fókuszú bemutatását adja Erika FELLER – Anja KLUG: „Refugees, United Nations High Commissioner for (UNHCR)” in Rüdiger WOLFRUM (szerk.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008, article last updated: January 2013.

[126] Ezek fellelhetők – több más, a nemzetközi védelemre irányadó dokumentummal együtt – az UNHCR vonatkozó elektronikus repozitóriumában: *UNHCR Protection Manual*

[127] *Constitution of the International Organisation for Migration*, 19 October 1953. Kihirdette: 2013. évi CXLVI. törvény a Nemzetközi Migrációs Szervezet Alapokmányának és módosításainak kihirdetéséről. Lásd az IOM honlapját.

[128] *Agreement Concerning the Relationship between the UN and the International Organization for Migration*.

[129] Jelenlegi státuszáról és működéséről részletesen (alapvetően politikatudományi szempontból) lásd Antoine PÉCOUD: „What do we know about the International Organization for Migration?” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2018, 1621–1638.

[130] Bővebben lásd Amanda KLEKOWSKI VON KOPPFELDS: *The Role of Regional Consultative Processes in Managing International Migration*, Geneva, IOM, 2001; Randall HANSEN: *An Assessment of Principal Regional Consultative Processes on Migration*, Geneva, IOM, 2010.

[131] *Constitution of the International Labour Organisation*, Paris, 1 April 1919 (az ILO alkotmányát – sajátos jogi megoldásként – az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések XIII. fejezete tartalmazza). Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről, XIII. fejezet. Lásd az ILO honlapját.

[132] Az ILO keretében zajlott nemzetközi normaalkotás eredményeképpen elfogadott instrumentumok és a munka világára irányadó, a szervezet keretei között kidolgozott közös sztenderdek a NORMLEX adatbázisba rendezetten kereshetők: *Information System on International Labour Standards*

[133] Lásd a Migráció és Fejlődés Globális Fórum honlapját.

[134] Lásd Globális Migrációs Csoport honlapját.

[135] Lásd az ENSZ különleges jelentéstevő [honlapját](#).

[136] Lásd az ENSZ különképviselő [honlapját](#).

[137] Intergovernmental Conference to Adopt the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, Marrakech, Morocco, 10–11 December 2018. Lásd a kormányközi konferencia [honlapját](#).

[138] UN General Assembly, *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration* (19 December 2018) A/RES/73/195.

[139] A szakirodalomban az első kommentátorok közül erről a kérdésről lásd Elspeth GUILD – Tugba BASARAN: „GCM Indicators: Monitoring Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration” *RLI Blog on Refugee Law and Forced Migration*, School of Advanced Study – University of London, 14 February 2019

[140] E pénzügyi alapról – amelyet „*Migration Multi-Partner Trust Fund*”-ként is említenek – bővebben lásd az MPTF [honlapját](#).

[141] Lásd az ENSZ Migrációs Hálózat [feladatainak meghatározását](#).

[142] Főbb feladatait és státuszának jellegét az ENSZ Alapokmány 97–102. cikkei határozzák meg.

[143] Miriam CULLEN: „The IOM’s New Status and its Role under the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration: Pause for Thought” *EJIL: Talk! – Blog of the European Journal of International Law*, 29 March 2019.

[144] Lásd az első tervezetet, Rev. 1, 14 June 2019. Formálisan az ENSZ Közgyűlés fogja jóváhagyni ennek a fórumnak a szervezeti és működési kereteit: [Format and organizational aspects of the international migration review forum](#).